

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 52 (32).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. O. Gustawson'i küsimine põllutöömistrile Kärü asunduskoha nr. 50 ülesütlemise kohta ta praegusele waldajale. — 4. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimise peale weneaegiste aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus. — 5. Wabariigi Walitsuse wastamine E. Weberman'i, J. Uibopuu ja A. Tamm'e arupärimise peale G. Scheel & Ko. pangas ettetulnud wäärnähtuste puhul rahaministri poolt korraldatud rewideermiste asjus. — 6. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale prokuratuuri korralduse kohta Lääne maakonnawalitsuse esimees Saar'e wastu algatatud süüdistusasja äralõpetamises. — 7. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutöömistrile Häädemeeste mõisa tükeldamisel ja Tammiste mõisa planeerimisel ettetulnud wäärnähtuste kohta. — 8. 35 Riigikogu liikme arupärimine Wabariigi Walitsusele kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus. — 9. A. Tamm'e, J. Uibopuu ja E. Weberman'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Wene-Balti tehasele antud laenu asjus.

II Riigikogu koosolek 13. detsembril 1923 a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Walitsuse looshis: rahaminister **G. Westel**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseminister **K. Einbund**, põllutöömistr A. Kerem, rahaministri abi **K. Rosendorf**.

P ä e w a k o r d :

1. Rkl. O. Gustawson'i küsimine põllutöömistrile Kärü asunduskoha nr. 50 ülesütlemise kohta ta praegusele waldajale.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimise peale weneaegiste aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete E. Weberman'i, J. Uibopuu ja A. Tamm'e arupärimise peale G. Scheel & Ko. pangas ettetulnud wäärnähtuste puhul rahaministri poolt korraldatud rewideermiste asjus.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale prokuratuuri korralduse kohta Lääne maakonnawalitsuse esimees Saar'e wastu algatatud süüdistusasja äralõpetamises.

5. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutöömistrile Häädemeeste mõisa tükeldamisel ja Tammiste mõisa planeerimisel ettetulnud wäärnähtuste kohta.

6. Riigikogu liigete A. Tamm'e, J. Uibopuu ja E. Weberman'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Wene-Balti tehasele antud laenu asjus.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja L. Raudkepp: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Esitatud on järgmine ettepanek päewakorra kohta: „Teen ettepaneku wõtta esimeseks päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised. Joh. Reesen.“

Chr. Kaarna (töer.): Ma teen ettepaneku tänasesse päewakorda wõtta arupärimine Wabariigi Walitsusele, mis on esitatud Riigikogu liigete Juhkam'i, Kaarna ja teiste poolt, kokku 35 Riigikogu liikme poolt alla kirjutatud. Nähtawasti on Riigikogu juhatus selle arupärimise päewakorda wõtmata jätnud sel põhjusel, et arupärimine on wastuwõetaks tunnustatud sellega, et temal on rohkem allkirju, kui 25; kuid ometi, kui meie kodukorda jälgime, ei saaks meie sel korral, kui see arupärimine päewakorda ei tuleks, ettepanekuid teha, mida õigustab meid tegema kodukorra § 90, mis ütleb, et „Riigikogu wõib määrata arupärimiste peale wastamise aja, kusjuures kõigepealt selles asjas Wabariigi Walitsuse wõi wastawa Wabariigi Walit-

suse liikme seisukoht, kui arupärimine tema poole pöördub ja ta koosolekul wiibib, ära kuulatakse.“

Kui meie nüüd tahaksime wastamise tähtaja kohta ettepanekut teha, siis oleks see täiesti wõimatu, kui arupärimist päewakorda ei wõeta. Kuuldawasti on Riigikogu juhatus arwamisel olnud, et kodukorra § 86 põhjal ei oleks tarwitse- nud seda arupärimist, kui iseenesest wastuwõetut, päewakorda wõtta. Kuid kodukorra § 87 ei tee mitte mingisugust wahet arupärimise ja arupärimise-ettepaneku ettekandmise korra suhtes, waid ütleb nõnda: „Esitatud arupärimistest ja arupärimiste-ettepanekutest teatamine, arupärimiste peale wastamine ja wastuste puhul peetawad läbirääkimised sünniwad ühel Riigikogu koosolekul nädalas, kui Riigikogu teist aega ei ole määranud.“

Tähendab, ühesugusel wiisil tulewad Riigikogus esitamisele Riigikogu juhatus poolt nii arupärimised, kui ka arupärimise-ettepanekud. Mina teen ettepaneku seda arupärimist wõtta päewakorra 6. punktiks, sest et see enne seda arupärimist Riigikogu juhatusesse on antud, mis tänases päewakorras 6. punkti all on.

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**: Niisugusel wiisil arupärimise esitamine on Riigikogus esimest korda ja nähtawasti on parem see kord, mida rkl. Kaarna soovitas. Juhatuses jäi lahtiseks see küsimus, kuidas arupärimise peale wastamiseks tähtaega määrata, arupärimise teatamist päewakorda wõtmisega wõi kuidagi teisiti. Selles küsimuses oleks waja Riigikogu otsust. Juhatuses oli kawatsetud seda küsimust ette kanda teadaande korras, silmas pidada kodukorra § 87, aga selle juures tuleb raskusi, nimelt selles, et ei teata, missuguses korras wõib ettepanekuid käsitada, mis tehtakse arupärimise peale wastamise tähtaja suhtes. Kui rkl. Kaarna ettepanekut kaaluda, siis ei wõiks midagi selle wastu olla, kui arupärimise peale wastamise tähtaja määramine selles korras sünnib.

Juhataja **L. Raudkepp**: Päewakorra kohta on tehtud kaks ettepanekut, üks rkl. Reesen'i ja teine rkl. Kaarna poolt. Panen nad hääletamisele selles järjekorras, kuidas nad sisse on tulnud.

Esimesena tuleb hääletamisele rkl. Reesen'i ettepanek, mis järgmine: „Teen ettepaneku wõtta esimeseks päewakorrapunktiks komisjoni täiendawad walimised.“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 22 häält, wastu 30, — sellega on rkl. Reesen'i ettepanek tagasi lükatud. Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Kaarna ettepanek: „Teen ettepaneku arupärimist Wabariigi Walitsusele, mis on sisse-antud Riigikogu liigete Juhkam'i, Kaarna ja teiste poolt, päewakorda wõtta 6 p. all.“ (Hääletatakse) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Seega on päewakord ühe muudatusega wastu wõetud.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sõna on teada- ande korras sekretäril seaduseelnõude kohta, mis komisjonidesse on antud.

Abisekretäär **O. Köster**: Järgmised seaduseelnõud on wastawat- tesse komisjonidesse antud (loeb): Eesti wabariigi Tartu ülikooli seaduseelnõu — hariduskomisjoni. Transiidi wabaduse konwentsioon ja statuudi kinnitamise seaduseelnõu — väliskom- misjoni. Välisriikide kodanikkudelt maaseadusega wõõrandatud mõisade eest tasu arwel awanside maksmise seaduseelnõu — maakomisjoni. Kohtu- maksude ja -kulude seaduseelnõu — üld- komisjoni. Seaduseelnõu eraadwokaa- tide kohta — üldkomisjoni. Seaduseel- nõu trahwimise korra kohta raudteel makswate määruste rikkumise puhul — üldkomisjoni. Piiriwalwe alluwuse muutmise seaduse täienduse seaduseel- nõu — üldkomisjoni.

3. O. Gustawson'i küsimine põllutöö- ministrile Kärü asunduskoha nr. 50 ülesütlemise kohta ta praegusele waldajale.

O. Gustaw- son (is.) (loeb): „Wahekirjaga 20. oktoobrist s. a. nr. 2930 all on Jär- wamaa riigimaade- ülema kohustetäitja teatanud Kärü

mõisa asunikule Eduard Bergert'ile, et tema kasutada olewa koha nr. 50 kasuta- misõigus talle üles öeldakse 1. maiks 1924 a. Ülesütlemise põhjust nimetatud ei ole.

Palun põllutööministrilt lähemal Riigikogu arupärimis-koosolekul wastust järgmistele küsimistele:

1) Kas on põllutööministril tähendatud ülesütlemine teada?

2) Millistel motiividel on ülesütlemine sündinud?

3) Kas kawatseb põllutööminister teha korralduse, et mainitud ülesütlemine tühistataks ja koht nr. 50 jäetaks asunik Bergert'ile 1. maist 1924 a. endiselt kasutada.“

4. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimise peale weneaegiste aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus.

sealtside waranduste uute waldajate kätte ülemineku, eriti aga Aseri tsemendiwabriku looga ühenduses olewate küsimuste ja nähtuste selgitamiseks, 2) kas ja millal kawatseb Wabariigi Walitsus esineda Riigikogule seletustega nende waranduste ülemineku ja üleandmise kohta, 3) kui ei kawatseta neid küsimusi selgitada, siis mis põhjustel, ja kas leiab Wabariigi Walitsus nende waranduste, eriti Aseri tsemendiwabriku ülemineku uute waldajate kätte olewat kõigiti seaduspärase ja otsustarbekohase.

Wabariigi Walitsuse ülesandel on mul au küsimiste peale järgmist wastata: 1) kaubandus-tööstusminister esines hiljuti ajakirjanduse kaudu awaliku seletusega, mis oli kokku seatud ministeriumis olewate ametlikkude ja dokumentaalsete andmete põhjal. 2) Wabariigi Walitsus ei kawatse oma algatusel Riigikogule seletusega esineda põhjustel, et weneaegiste aktsiaseltside rekonstitueerimine sündis eelmiste Wabariigi Walitsuste ajal, et selle juures ei ole ilmsiks tulnud makswate seaduste rikkumisi ja et ei ole kannatanud riigi huwid. Mis puutub küsimusse, kas oli nimetatud rekonstitueerimine otstarbekohane, siis ei ole küsimuses mitte pretseeritud, missugusest seisukohast taetakse otstarbekohasust hinnata; kui on mõeldud riigi majanduse seisukohast, siis peab tunnistama, et ta otstarbekohane oli, sest sellega anti wõimalus ettewõt-

tesse uusi kapitaale ligi tõmmata, tehti nad teguwõimulisteks ja hoiti ära nende kokkuwarisemine ja seisma jäämine.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Wabariigi Walitsuse wolitusel juhatab härra Rostfeld Riigikogu küsimise peale ajakirjandusest seletust ja wastust otsima.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine E. Weberman'i, J. Uibopuu ja A. Tamm'e arupärimise peale G. Scheel & Ko. pangas ettetulnud wäärnähutuste puhul rahaministri poolt korraldatud rewideerimise asjus.

kohta, kui mina endistel walitsustel rahaministriks olin ja sellepärast loen oma kohuseks järgmist wastata. 1920 a. aprillikuul pööras minu äraoleku ajal, kui ma Wabariigi Walitsuse ülesandel Genuas wiibisin, keegi härra Similjew minu abi härra Rosendorf'i poole teadaandega, et temal olla sellekohased teated, et üksikud firmad Tallinnas oma tulusid warjawad ja sellega riigile kahju toowad. Esialgul ta firmade nimesid ei nimetanud, kuid teatas, et temal olla wõimalus selleks kaasa aidata, et neid paljastada. Härra Rosendorf oli teda palunud, et tema üksikasjalisi teateid annaks, et selles mõttes wõiks ministerium wastawaid samme astuda. 9. mail pööras keegi kodanik Zizikow... (M. Martna (sd.): Kas ta on Eesti kodanik?) Ma ei tea kindlasti öelda... (M. Laarman (põl.): Küsige härra Strandman'i käest, härra Martna.) ...rahaministeriumi poole teadaandega, et temal pangakontor Scheel & Ko'ga olla teatawad wahekorrad ja palus nende wahekordade lahendamise juures temale abiks olla, ette tuues, et Scheeli pangakontor olla temale kahjusid sünnitanud. Ühtlasi laskis ta selles teadaandes läbi paista, olgugi, et otsekohe seda mitte ette toodud ei olnud, et nende kahjude juures, mis pangakontor Scheel & Ko. isiklikult tema firmale sünnitanud, on peale selle ka fis- kus kannatanud. Peale härra Zizikow'i

Rahaminister **G. Westel**: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewas arupärimises ettetoodud küsimused käiwad endiste walitsuste aegade kohta. Üks osa nendest 1920 a. ja üksikud faktid aga ka 1922 a. ja 1923 a.

poolt kaebtuse sisseandmist ilmunud härra Similjew uuesti minu abi, härra Rosendorf'i juurde ja öelnud, et tema saab selles asjas väga häid andmeid muretseda ja oleks väga soovitatav, kui tema rewisjonist võiks osa võtta. 15. mail määras rahaministri abi, härra Rosendorf rewisjoni komisjoni, kuhu riigikassa peavalitsuse juhataja abi härra Janson oli määratud ja ühes temaga ka härra Similjew. Need härrad läksid Scheeli panku rewideerimisele. Scheeli panga juhataja läks selle peale Riigiwanem härra Päts'i juurde ja seletas, et siin olla teatud sihilik sõjakäik ette võetud sellesama härra Similjew'i poolt, ning palus, et tema mõju awaldaks, et härra Similjew rewisjoni komisjonist saaks kõrvaldatud. Härra Päts sõitis samal päeval Soome. Mina jõudsin tagasi Genuast eelmisel õhtul ja teisel hommikul tuli minu juurde härra Scheel ja tõi sedasama ette. Peale selle ilmus minu juurde ka pankade nõukogu esimees härra Uibopuu ja juhtis selle peale tähelepanu, et see kogu pangaasjandusele väga hädaohtlik on, kui rewideerimisele isikuid saadetakse, kes, võib olla, — ta seda kategooriliselt ei öelnud — teatawate isikutega ühenduses on, kellel tsiwiilwahekorrad pangaga. Minule see küsimus ei olnud selge. Ma pöörasin oma abi poole ja palusin tema käest sellekohaseid informatsioone ja kuulsin seda, mis ma praegu sissejuhatuseks ette kandsin. Ma tähendasin oma abile, et see tõepoolest mitte seadusega kooskõlas ei ole, sest krediitseadustik näeb § 177 ette rewisjone, mida toimetatakse usaldusmeeste, — seal on öeldud „upolnomotshennõje“ — poolt, ministriumil on aga väga raske määrata oma usaldusmeesteks isikuid, kes ministriumile täiesti tundmata — härra Similjew oli minule, niisamuti ka minu abile, tundmata, ... (M. Martna (sd.): Aga siiski saadeti sinna!) ..pealegi, kui selles mõttes weel üksikute isikute poolt tähelepanu selle peale oli juhitud, et see mees, võib olla, ühes teiste wastaste ärieringkondadega rewideeritawa firmaga teataw protsessuaal wahekorras on. Sellepärast kõrvaldas härra Rosendorf härra Similjew'i rewideerimisest ja määras sinna tema asemele härra Klee, wanema maksuinspektori, kes ühes härra Janson'iga pikemat aega täieliku raamatute läbiwaatamise ette võtsid, niisama ka rewideerimise kõigi dokumentide üle, mis Zizikow'i kaebtuses

oli ette toodud. Nende rewideerimise resultaati oli see, et ei leitud mingisuguseid tõendusid selleks, mis oli ette toodud kaebajate poolt, ei olnud mingisuguseid kuritarwitusi krediitseadustiku § 177 mõttes ja ei suudetud selgeks teha, et siin oleks Scheeli pank maksude alal mingisuguseid warjamisi toimetanud ja selle läbi riigile kahju sünnitanud.

Wahepeal oli aga ilmunud ajaleht „Walwes“ sellekohane artikkel, mis kohtupalati prokurööri tähelepanu selle asja peale tõmbas ja nähtawasti teda sundinud oli sellekohast korraldust juurdluse toimepanemiseks tegema. Ühtlasi nõudis ka kriminaalpolitsei kohtuwõimude ülesandel rewideerimise materjaale. Kui arupärimine esitati siis pöörasin ma, et materjaale koguda, kriminaalpolitsei poole palwega, et aktid tagasi saadetakse ja sain selle peale järgmise kirja:

„Kohtupalati prokurööri eeskirja põhjal 28. juulist 1922 a. nr. 11305 ühes ajakirja „Walwe'ga“ nr. 26 ja 27, seal awaldatud kirjatüki „Scheel & Ko“ sisu järele on kriminaalpolitsei poolt juurdlus toimetatud, missuguse juurdluse juurde on riigikassa juhataja abi härra Janson'i poolt ette pandud Scheeli pangas kontroleerimise ja rewideerimise aktidest ja arwest ära kirjad juurde lisatud. Mainitud juurdlus on Tallinna-Haapsalu rahukogu prokurööri poolt lõpetatult tagasi tulnud 19. oktoobril 1922 a. nr. 9101 all.

Kõik lõpetatud juurdlus on saadetud Tallinna 2 jsk. rahukohtunikule 14. III. 1923 a. wiimase nõudmise peale 12. III. 1923 a. nr. 60 all.“ Akt on praegu weel kohtuwõimude käes ja ei ole tagasi jõudnud.

Selsamal ajal, kui rewideerimine Zizikow'i esimese kaebtuse põhjal ette võeti, pööras seesama härra Zizikow 26. mail rahaministriumile poole palwega, temale abiks olla Scheeli panga käest teatawa summa tagasisaamiseks, mis Scheeli pank temale maksma peab. Küsimus näis mulle olewat puht-tsiwiilõiguslikku laadi, aga et mina juriidilistes küsimustes iseiswalt otsustada ei suuda, andsin mina küsimuse läbiwaatamiseks rahaministriumile juriskonsultile, kes otsusele jõudis, et siin ei ole süüdistus tõstetud krediitseaduse § 177 ettenähtud kuritarwitustes, waid oli tähendatud, et Scheeli pangakontor Zizikow'i tsiwiilhuwisid on rikknud. Selle peale ei saanud mina muud teha, kui pidin palwe tähele panemata

jätma motiividega, et minul, kui rahaministril ei ole seaduslikku alust ennast segada üksikute eraisikute tsiivilwahekordadesse. Need olid kaebtused, mis 1922 a. läbi waadati.

1923 a. 5. mail andis Zizikow rahaministrile uue kaebtus-palwekirja sisse, kusjuures tema juhtis tähelepanu juba selle peale, et Scheeli pangakontori poolt on mitmesuguseid kuritarwitusi toime pandud, mille kohta rahaministril krediitseaduste § 177 põhjal kohus on ennast wahele segada. Siin oli terve rida asju üles wõetud ja tema poolt üksikasjaliselt põhjendatud. Selle 5. mail sisseantud tema allkirjaga awaliku kaebtuse peale tegin mina samal päewal järgmise resolutsiooni: „Uurimine toime panna ja Scheeli panga käest seletust nõuda Zizikow'i poolt esitatud süüdistuste puhul. Tarbekorral eksperte minule määramiseks ette panna.“ 11. mail, kui wastaw ametnik oli Scheeli panga käest materjaali ja seletused kaebtuse kohta saanud, pööras 19. mail Zizikow palwekirjaga minu poole ja palus temale wõimalust anda rewideerimisest osa wõtta. Läbi rääkides rahaministeeriumi juriskonsultiga on minu poolt Zizikow'i palwele resolutsioon peale kirjutatud, et „Rewideerida wõiwad ainult ministeeriumi ametnikud ja mitte eraisikud. Ministeeriumil on õigus väljaspoolt ekspertisid juurde kutsuda, kes erapooletud on ja asjast huwitatud mitte ei ole, sellepärast ei ole kaebajal mitte õigus ühel ehk teisel teel rewideerimisest osa wõtta. Loomulikult tuleb kaebajale wõimalus anda süüdistusi igapidi tõendada. Palun sellest temale teatada.“ 28. mail pööras Zizikow jällegi rahaministri poole palwega, temale tunnistus välja anda, et temal wõimalus oleks wastawaid andmeid selles asjas narkomm wneshtorgilt nõutada. Kuna ministeeriumil mingit põhjust ei olnud sellekohase tunnistuse väljaandmiseks, sest et sarnased andmed oleks wõinud ministeerium tarbekorral wneshtorgilt otsekohe ise nõutada, jätsin palwe rahuldama. 4. juunil oli Scheeli panga poolt palwekirja sisse antud, milles paluti temale välja anda Zizikow'i poolt sisseantud kaebtustest ärakirjad, mille peale mina resolutsiooni kirjutasin: „Kaebtusest ärakiri anda.“ 6. juunil oli Zizikow'i poolt jällegi uus palwekirja tulnud, milles tema palub Scheeli pangale ette kirjutada, et pank temale tema kirjade peale wastaks.

Palwekirja peale sai minu poolt resolutsioon kirjutatud: „Rahaministeeriumil ei ole õigust ennast pankade ja nende klientide tegewuse wahele segada. Palwe rahuldama jätta.“ Peale eelpool ettetoodud palwete tuli Zizikow'i poolt sarnaseid palweid weel seitse tükki, mis õieti sedasama kordasid, mis tema waremalt oma palwetes ette toonud oli.

Wahepeal oli materjaal igatepidi läbi uuritud härra Tombach'i poolt, missuguse läbiwaatamise juurde minu poolt ekspordina weel praegune riigikassa juhataja härra Öpik määrati.

Käesolewas asjas, kus kõik dokumendid, wastused ja seletused on üksikasjaliselt läbi waadatud, ei ole Zizikow'i poolt — krediitseadustiku § 177 põhjal — ettetoodud süüdistusi tõestada saadud. Neid andmeid ja tundemärke, mis § 177 ettenähtud kuritarwituse peale juhiwad, uurimismaterjaalist ei leitud ja sellepärast ei olnud mingisugust põhjust, mis oleks sundinud meid wahele segama. Zizikow'i suures hulgas palwekirjades oli weel tähelepanu juhitud selle peale, et nende kuritarwituste tõttu on Scheeli pangakontor ka fiskusele kahju teinud, selles mõttes, et tema üksikuid sissetulekuid, mida ta Zizikow'ilt saanud, ei ole arwestanud ja sellega oma tulu warjanud. Aga ka selles süüdistuses, vähemalt selles osas — faktide peale näidatud ei olnud. Need andmed ei olnud mitte õiged, sest sissetulekud, mis sealt teatawad summad olid andnud, olid aasta lõpuks kahjude ja kasude eelarwesse läinud ja üldisse tulusse ülesse wõetud.

5. juulil, kui juba läbiwaatamine lõpetatud oli, andis härra Zizikow uuesti palwe sisse, milles ta jällegi samu andmeid ette tõi. Materjaal kanti minule rewidentide poolt ette. Kuna mina juba endise ettekande põhjal ei leidnud tundemärke, mis minule õiguse annaks ennast asjasse segada, kirjutasin mina järgmise resolutsiooni: „Tombach'i uurimistest selgub, et Zizikow'i poolt ettetoodud süüdistustes krediitseaduse § 177 ettenähtud korratuste tundemärke ei leidu, (E. Weberman (rhws. w.): Mitte tundemärkisid ei ole.) sellepärast asi lõpetada.“ Oleksin neid tundemärke leidnud, oleks asjale käigu andnud. Samal päewal, kui need seletused selles asjas mulle ette olid kantud, kirjutasin ma uuele palwekirjale resolutsiooni: „Kuna käesolewa asja kohta G. Scheel & Ko.

kontori poolt juba seletused on antud, siis võib paluja, kui ta leiab, et Scheel & Ko. tema huwisid on rikkunud, pöörata kohtu võimude poole.“ Nendest kõigist resolutsioonidest on ära kirjad antud mõlemitele pooltele, kes asjast huvitatud, see on Scheelile ja Zizikow'ile.

30. juulil on Zizikow'i poolt uus palvekirja jälle sisse antud, mis samasuguseid andmeid sisaldab ja millele resolutsioon on peale kirjutatud: „Asi on rahaministri poolt juba otsustatud ja et uusi asjaolusid ette ei ole toodud, vaid et ette kantakse sedasama, mis enne juba oli, ei ole põhjust seda asja uuesti üles võtta. Kui aga kaebaja siiski arwab, et siin tegemist on kriminaal kuriteoga, siis on temal võimalus otse prokurööri poole pöörata. 6. okt.“ Alla kirjutanud rahaministri abi Rosendorf. Peale selle andis Zizikow uue palvekirja rahaministrile sisse, milles tähelepanu oli juhitud — see oli 6., 8. ja 29. augustil — juba osalt enne ette toodud asjade peale, peale selle oli aga ka ette toodud otsekohene süüdistus tulumaksude warjamises. Kuna see küsimus iseenesest kuulub otsekoheste maksudeparaadi alla, siis saadeti see palvekirja ministri poolt otsekoheste maksude peawalitsusele. Kuna otsekoheste maksude peawalitsusel selle süüdistuse kohta mingisugust võimalust ei olnud juurdlust toime panna, siis andis ta asja prokurööri kätte. Üldse pean ma tähendama, et minu arusaamise järele see küsimus juriidilist iseloomu kannab ja et kõigis resolutsioonides ja otsustes olen mina oma juriskonsultandiga läbi rääkinud ja sellekohased resolutsioonid teinud. Mis nüüd puutub sellesse, nagu oleks Riigikohus maksude warjamise asja selgeks teinud, siis pean ma selle kohta tähendama, et siin warjamisest mitte jutt ei ole, vaid siin on asjaoluga tegemist, kus maksualuse ja maksuaparaadi wahel arusaamatus on tekkinud. Maksualune oli oma raamatute lõpetamisele jõudnud ja arwesse võtnud keskmised kursid, kuna maksuaparaat kõrgemaid kurse oli võtnud. Scheeli kontor waidles selle wastu, asi läks Riigikohtusse ja Riigikohus otsustas maksuaparaadi kasuks.

Arupärimises on ette pandud esimeheks: Miks ei ole ülemalkirjeldatud asjaolude puhul rahaminister tähelepanu pööranud fiskuse huwide peale? Selle peale pean wastama, et rahaminister on alati fiskuse huwisid silmas pidanud ja tema

arusaamise järele on siin toimetatud seaduses ettenähtud piirides.

Teiseks: Millised mõjuwad andmed olid wäljamaalt tagasi jõudwal rahaministril selleks, et wiibimata G. Scheel & Ko. panga rewisjoni katkestada? Selle peale pean tähendama, et mina ei ole mitte G. Scheel & Ko. rewisjoni takistanud, waid, nagu ma eelpool juba tähendasin, selle peale oma abi tähelepanu juhtinud, et härra Similjew'i osawõtmine rewisjoni komisjonist, kui mitte just seaduse wastane, siis igatahes mitte soovitatav ja mitte sünnis ei ole. Selle peale määras rahaministri abi teise rewidendi.

3. Mis andis rahaministriumile põhjust wast 20. augustil ja hiljem tõendada, et G. Scheel ja Ko panga asjaajamine on täiesti korralik, ja kas on see tõesti nii? Wõin selle peale tähendada, põhjaliku rewisjoni andmete põhjal, et ei leidnud ma neid süü tundemärke, mis kaebtuses olid ette toodud.

4. Kui ja, kas on siis wastutusele wõetud ametnikud — otsekoheste maksude peawalitsuses ja mujal, — kes praegusel raskel ajal wastupidiselt ministri otsusele on G. Scheel ja Ko. panga kontori korralikku asjaajamist niiwõrd mittekorraliku leidnud, et isegi sellesse puutuwa materjaali prokuratuurile saanud, — sellega rahaturul ärewust sünnitades?

Pea selle peale tähendama, et siin mingisugust wastolu ei ole, sest lõppude lõpuks, kui näituseks inimest süüdistatakse, et tema kellegi on ära tapnud, siis nii kui nii saadetakse asi prokuratuuri ja uurija kätte, ja see peab selgeks tegema. Niisama on siin materjal ette toodud, kus süüdistused on awalikult tõstetud täielikkude allkirjadega. Siis oli ka maksude peawalitsus sunnitud asjale käiku andma.

Edasi küsitakse, mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et kindlustatud oleks seaduspäraline korralik ja õiglane asjaajamine erapankades, nii et selle all ei kannataks ei panga kliendid, ei riigikassa huwid ega ka pankade hea nimi. Walitsus rahaministriumini näol kawatseb kõiki seaduses ettenähtud õigusi tarwitada selleks, et seda kätte saada.

Edasi, et G. Scheel ja Ko. panga suhtes ükskord selgusele jõutaks, kas on, ja kui ja, siis kui suures summas sel pangal ja tema klientidel riigi- ja tulumaksusid

maksmata. Selle peale pean ma tähendama, et rahaministeeriumi võimuses ei seisa kaebtusi ära hoida. Kui keegi kaebada tahab, võib ta seda teha kunni maailma otsani ja selle järele nende kaebtuste peale talitada seaduses ettenähtud korras. Juhitakse tähelepanu, nagu oleks rahaministeerium klientide huvisid vähe silmas pidanud ja selle läbi õieti meie praegused krediidiolud halvaks teinud. Selle peale pean ma alla kriipsutama, et siin on jutt ainult ühest kliendist, kes kahe aasta jooksul rahaministeeriumi on tüüdanud ja peale käinud kõiksuguste nõudmistega, mis sellest algasid, et ta rahaministeeriumi teatawaks wahekohtunikuks G. Scheeli ja oma wahel soowis. Peale selle on tema poolt muidugi mitmesugused kaebtused ja süüdistused ette toodud Scheeli pangakontori wastu, mida aga kõik rewisjonid, mis on toime pandud, mitte ei ole põhjendatud leidnud olema. Mina arwan ka, et niisugune asi on meie riigile väga kahjulik, et üksikud isikud suurt agitatsiooni ja kõmu toime panewad — kuid walitsus selle wastu midagi teha ei saa.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kas rahaministri wastus rahuldab arupärijaid?

E. Weberman (rhws. w.): Ei! Ma tean ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi kohe awada. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud.

O. Strandman (töer.): Mina wõtsin õieti sõna isiklikus asjas. Kuna aga arupärimise järele läbirääkimised tulewad, ja kuna mulle kord sõna on antud, siis ütlen ma ära, mis mul ütelda on. Ma pean praegust arupärimist täiesti põhjendamatuks. Peab kahjatsema, et niisugused arupärimised Riigikogus ette tulewad, ja ütlen, et sellel arupärimisel ega sel kirjade hulgal, mis on sisse antud, igasugustesse ametikohtadesse, minu isikuga mingisugust ühendust ei ole. Ma ei ole seda kunagi toetanud ega heaks kiitnud.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on rkl. Weberman'il. (J. Temant (põl.): Härra Weberman! Ega ei aita, kui üks tark inimene ühe tõ-

sise sõna ütleb. — E. Weberman (rhws. w.): Härra Temant peaks ka mõne tõsise sõna ütleva, seda nõuab tema tuntud nimi.)

E. Weberman (rhws. w.): Austatud Riigikogu liikmed! Meie kuulsime praegu härra rahaministri wastuse meie poolt esitatud arupärimise peale. Peab tunnistama, et eelkõneleja, härra Strandman, on väga lõbusat tuju sünnitanud oma isikliku märkusega. Ma arwan aga, et see siiski ei puutu asjasse, kas üks või teine Riigikogu liige arupärimise wastu on või mitte. Kui lugupeetud töö-koolekandeminister härra Amberg ka arwab, et siin oleks pidanud teisi teid käidama, siis on see jällegi härra ministri isiklik asi. Arupärimise-ettepanek on esitatud ja suure hääleenamusega wastu wõetud, mil puhul härrade Strandman'i ja Amberg'i isiklikud arwamised ei saa seda asja mitte surnuks teha. (Wahelhüüded.) Härra Laarman, wast wõtate ise sõna. (M. Laarman (põl.): Seda ka. K. Tonkman (põl.): Kas lubate?) Olge lahked. Kas tuju on lõbus küll?! Mina aga ütlen, kui lugupeetud Riigikogu liikmed esitatud arupärimise teksti veel kord hoolega läbi loeksid, nimelt need, kes naerawad, siis teie leiaksite, et härra rahaminister, kes teie endi tõenduste järele põllumeeste rühma ei kuulu, ei ole ühtki arupärimises ettetoodud asjaolu ümber lükanud, neis küsimustes, mille kohta meie siin kahtlust awaldasime ning seletust palusime. (Wahelhüüded.) Mina ei tea, kuiwõrd teie või rahaminister isiklikud on olnud, kuid ma wõtan asja sisuliselt ja oletan, et ka teie isiklik ei ole olnud. Härra rahaministri wastusest käis jämeda joonena läbi asjaolu, et keegi Zizikow olla tüüdanud ministrit tihti rohkearwuliste kaebtuste ja palwekirjadega. Seda kandis härra Westel nii osawalt ette, et ta paljudele Riigikogu liigetele sellega väga lõbusat meeolu ja naeru sünnitas. (J. Soots (põl.): Kas „Walwe-liit“ ka midagi Zizikow'ilt on saanud?) Kas härra Soots on midagi Zizikow'ilt saanud? (J. Soots (põl.): Mul ei ole „Walwe-liiduga“ midagi tegemist.) Kui endisel sõjaministril oleks pidanud Teil rohkem sellega tegemist olema, siis oleks wast vähem kommuniste ka olnud. (J. Soots (põl.): Sar-

nase karjaga, nagu „Walwe-liit“, ei ole mul mingit tegemist olnud.) Küsime siis, kes on see Zizikow, (M. Martna (sd.): Wäga õige, ütlege jah!) Zizikow on keegi äri-mees. (M. Martna (sd.): Kas Tchitshikow?) Ei mitte Tchitshikow, waid wist Zizikow. (M. Martna (sd.): Ah, so!) Härra Zizikow oli äri-mees, kes 1920 a. siin wäga suuri operatsioone teinud, kuid kes pärast riigile tulumaksu maksmata jätnud. Sedasama on ka härra Westel'i sõnade järele Scheeli pangakontor teinud. Ja kui nüüd üks tulumaksu mittemaksja teise samasuguse peale kaebab, siis leiab härra rahaminister, et siin fiskuse huwide seisukohast kõik asjad korras on. (Rahaminister G. Westel: See ei ole õigus, et on maksmata jätnud.) Igatahes on Riigikohus mõistnud wäga suured summad riigikassa kasuks. Ja et selle asja juures rewideerimist mitte ei ole korraldatud, see on ju muidugi teada. (Rahaminister G. Westel: Rewideerimine on ju korraldatud.) Härra Westel, wast wõtate järjekorras sõna. Mina tõin oma arupärimises kõik rewisjonid ette... (Rahaminister G. Westel: Kuikaua Teie siis rewideerite?) Nii kaua, kui selgusele jõutakse, härra Westel. (J. Temant (põl.): Aga mõni inimene ei saa üldsegi selgusele. M. Laarman (põl.): Härra Weberman, ega alla maksa anda!) Härrad põllumehed, wast wõtate Teie järjekorras sõna, Teid on ju 23 meest ja nii wõite 23 korda sõna wõtta. Mina teigin mõned märkused härra rahaministri wastuse-kõne juures ja katsun nüüd kõneleda nende tähtsamate punktide üle, mida ma jõudsin üles märkida. (Wahelhüüe.) Härra Holberg, Teie wõite seda pärast stenogrammist järele waadata. 1922 a. tekkinud rewisjoni puhul teatas härra rahaminister meile järgmist, et aprillikuus 1922 a. olla keegi härra Similjew tulnud rahaministeeriumi ja teatanud, et tema wõib ette tuua ja selgeks teha, kes suurematest äridest warjanud oma tulusid. Sellest rahaministri seletusest näeme, et asi on üles tõstetud fiskuse huwide seisukohalt. Nüüd ma ei tea ka, kuidas wõib härra rahaminister neid kahte asja siis eraldada, oli ju kaebus, et tulusid on warjatud, ja kuidas saab siis eitada, et maksusid ei ole war-

jatud. Sel ajal ei olnud härra Westel ise mitte siin, tema oma sõnade järele ja ka meie kuulmist mööda, ja sellepärast oli ka nimetatud Similjew pööranud rahaministri abi poole. Minu teadmise järele olla see Similjew'i ettekanne olnud arutusel ka Wabariigi Walitsuses. Mina juba nimetasin sellest oma arupärimist põhjendades ja lootsin, et selle peale wastatakse. (Rahaminister G. Westel: Ei olnud.) Ei ole olnud! Noh, siis ei ole ka mitte õige see, mida mina arwasin, kuid see pole tähtis. Igatahes läbirääkimised selle isikuga, kes tahtis ise riigikassale teatawaks teha kõrwalejäänud tulumaksu suuremates summades, kestsid härra Westel'i sõnade järele aprillikuust kuni 15. maini. Selle aja jooksul oli mitmekordselt läbi räägitud Similjew'iga, kuid mingisugust Zizikow'i sel ajal ei figureerinud. (Segane wahelhüüe.) Ainult 9-al mail — ma wõtan selle härra Westel'i kõnest — ainult 9-al mail olla härra Zizikow oma kaebtusega esinenud, milles nii, nagu härra Westel ütleb, mitte küll öeldud ei olnud, waid kus siiski „läbi paistis,“ et siin ka fiskuse huwid kannatanud on. Teiselt poolt kinnitas minule nii härra Similjew, kui ka härra Zizikow ja mina pidasin oma kohuseks pöörata asja selgitamiseks mitte ainult ministeeriumi poole, waid ka panga ja selle klientide poole. (M. Laarman (põl.) hüüab midagi wahahele.) ...jah, jah, seal olen ma ka Scheeli panga poolt andmeid küsinud. Härra Laarman, mina kordan seda, mida ma juba ipsbergiaadi puhul ütlesin, nimelt, et Teie minu „suhetest“ ei saa kunagi midagi ette tuua, aga Teie suhetest olen mina toonud andmeid ja toon ka weel edaspidi. (Segane wahelhüüe.) Selleks leiduwad ka teised, kes seda teewad.

Mina, kui Riigikogu liige, tarwitan ainult neid andmeid, mis mina läbi kontroleerinud olen, ja sellepärast need andmed Teile nii walusad ongi. (J. Soots (põl.): Ei ole sugugi!) Teie ju teate, et siin alati tõsi taga on, mitte just ainult Scheeli panga asjus, waid siin on ka teised lood, mis Teile wäga lähedal, ja Teid wana rada ei lase käia.

Nii siis tõendas härra rahaminister, et tema äraoleku ajal on Zizikow pööranud, mõni päew enne rewisjoni algamist, isikliku kaebtusega ministeeriumi poole, kuna härra Similjew kuu aega warem

kaebanud olla. Härra Similjew ütleb aga ise — mina küsisin seda otsekohe temalt eneselt, selleks, et selgusele jõuda, — et tema ei ole mitte oma kaebtuses nimetanud Zizikow'i, ja Zizikow ütleb, et tema ei ole ministeeriumi poole pööranud, waid ministeeriumist olewat Similjew'i juuresolekul, telefoni kaudu, tema poole pööratud ja olla telefoni teel nõutud, et Zizikow oma kaebtuse tooks ministeeriumi.

Nii siis näeme, et asi ei ole mitte seda wiisi, et Zizikow tuli kaebtusega, waid et Zizikow'ilt küsiti telefoni kaudu andmeid. Mina kinnitan seda kahe isiku tõendusel. (Wahelhüüe: See on wale!) Kui see wale on, siis peab seda tõendama ja selgeks tegema, aga mina ütlesin, et kaks inimest seda tunnistawad, aga kui see õige ei ole, siis minul selle wastu ka midagi ei ole. (J. Tõnisson (rhw.): Kes need kaks inimest olid?) Üks oli Zizikow ja teine oli Similjew.

Nii siis näeme sellest teadaandest, et juba mõni päew enne rewisjoni korraldamist juba kindlad andmed paberil selle asja üle olid, mis tõendasid, et asi korras ei ole. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Teie tassite kõik selle wärgisii. M. Martna (sd.): Neil härradel nähakse suur huwi olewat Eesti rahaasjanduse wastu!) Ei, seda ma ei usu mitte põrmugi. Siin on, nagu ma juba ütlesin, üks isik teisega mingisugusesse halba wahkorda sattunud ja väga wõimalik, et ka riiklikud huwid selle juures puudutatud on. Ja härra Tupits, mina arwan, et kõik see wärk, Teie oma sõnu tarwitades, on Riigikohtu otsusel juba umbes 15 miljonit riigile kasu toonud. Nüüd ütleks ma edasi siis selle Similjew'i puhul. Kui Similjew pööras kaebajana, wõi isikuna, kes asja tunneb, ministeeriumi poole, siis räägitakse nüüd siin, et tema olla väga suuri tulusid kätte tahtnud saada sellega, et selgitada fiskuselt omandatud 100-sid miljonid. Mina aga ütleks nüüd, et tema oma kaebtuses ainult tähendas, et — „mina wõin kindlaks teha, kust riik wõib väga suuri summasid kätte saada.“ Sel oli alust nii palju, et rahaministri ase-täitja andis sellele Similjew'ile allkirja, et tema saab teatud tasu selle eest. Nii olid läbirääkimised juba pikemat aega kestnud. (J. Soots (põl.): Selles see asi seisabki.) Härra Soots, kui tuleb

näituseks keegi aktsiisi peawalitsusse wõi tollipeawalitsusse ja lubab salakaubawadajaid üles anda, siis saab tema sellest teatawa tasu, kui tema asja selgeks suudab teha. (J. Soots (põl.): Ma arwan, et siin on täiesti isiklikud huwid ja temale tuli weel selle eest maksta.) Kui Similjew seal oma huwisid kaitses, siis on see selle härra eetika asi, aga see ei wabanda mitte ministeeriumi. Ma näitasin, et sel alal tehakse sedasama ka tolliwalitsuses. Kui keegi tuleb aktsiisi wõi tollipeawalitsusse ja ütleb, et tema teab, kus salakauba hoiupaik on, siis on kindel, et temale lubatakse tasu selle eest ja kui on näha, et riik tõesti selle salakauba kätte saab, siis antakse temale ka see tasu wälja summadest, mis tollitrahwina saadakse. (Wahelhüüe põllumeeste ridadest: Nii ostetakse siis riigi kasusid.) Et kusagil pool seda tehakse, siis selles süüdistage oma mehe poolt juhitud ministeeriumi. Mina konstateerin ainult fakti, et mina allkirja olen näinud, mis ministeeriumi poolt on wälja antud, millega lubatakse isikule tasu, kui tema kuritegewuse selles pangas selgeks teeb. (Rahaministri abi K. Rosendorf: On see allkiri antud rahaministeeriumi poolt?) Härra Rosendorf, Teie oma allkirjaga on see lubadus wälja antud, et tasu maksetakse pärast, kui asi on kindlaks tehtud. Teil on see seal wenekeeles kirjutatud. (Kõneleja pöörab rahaministri abi K. Rosendorfi poole.) Kahju, et teie seda ära olete unustanud! Tähen-dab, toodud andmed olid küllalt soliidseks selleks, et rewisjon korraldada. Ja rewisjon korraldati. Siin härra rahaminister ütles, et olla määratud rewisjoni korraldajaks härra Janson ja ühes temaga ka Similjew. Et siin oli fiskuse huwidega tegemist, siis oli täiesti õige, et seda härrat taheti selle rewideerimise juures pidada. See ei olnud mitte harilik rewisjon, kus järele waadatakse, kas raamatutes bilansid õiged on, waid siin oli mingisuguste warjatud asjadega tegemist ja see härra teadis seda ja wõttis, nii ütelda, kohustuse oma peale warjatud asju selgeks teha, sellepärast on arusaadaw, et see, kes asja teadis, rewideerimisest ka osa pidi wõtma. Härra Similjew'ile oli öeldud, et tema sellest rewideerimisest otsekoheste maksude peawalitsuse ametnikuna osa wõtma pidi, kuid temal sellest

ametisse määramisest paberit ei ole ette näidata, aga tema sellekohase tõenduse järele olla seda tehtud. Rewisjon algas 15. mail, nagu härra rahaminister seda kinnitas. Siis teatas härra rahaminister, et härra Scheel on pööranud Riigiwanem härra Päts'i poole ja pärast ka rahaminister härra Westel'i poole. Ma ei saanud kõnest selgesti aru, kas see sündis ühel ja selsamal päeval, wõi mitte. (Rahaminister G. Westel: Wis-tisti selsamal päeval, aga ma hästi ei mäleta.) Nii siis härra rahaministri sõnade järele on siis härra Scheel teinud wisiidi esiteks härra Riigiwanemale ja pärast härra Westel'ile. Ma wõin ka weel juurde lisada, et ta kolmandaks on läinud ka härra Rosendorf'i poole. Wähe sellest, oli tulnud ka pangadirektor härra Uibopuu, kes ka olla midagi rääkinud selle rewisjoni puhul. Härra rahaminister ütleb, et tema kategooriliselt küll tõendada ei wõi, aga siiski on wõidud oletada, et siin Similjew olla Zizikow'iga ühenduses. Nähtawasti on see asi seda pangakontorit wäga puudutanud, et mindi wiibimata Riigiwanema ja rahaministri juurde ja et sinna saadeti ta teise panga direktor asja selgitama. Kui aga rewisjoni korraldatakse, mispärast sõditakse siis selle wastu? (M. Martna (sd.): Kas Teie siis awaks oma toa igale rewidendile?) Ma näen, et härra Martna'le ei meeldi see asi ka. (J. Temant (põl.): See on selge, nuhkimine ei meeldi.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun mitte tarwitada ebakohaseid sõnu.

E. Weberman (rhws. w.): Nad on selle nuhkimise sõna härra Ipsberg'ilt õpinud. (M. Laarman (põl.): Ega Teil see asi ka nii wäga hiilgaw ei ole, kukute läbi.) Selles asjas, mu härrad, läbikukkumine ei ole mitte läbikukkumine. Waid sellest ma näen, et kui pahemast tiiwast parema tiiwani on ühine wäerind, siis ei tähenda see weel seda, et ma läbi kukkunud olen, waid näitab, kui laia ulatusega see asi on. (Üldine naer. J. Hünerson (põl.): Kanaadasse! M. Laarman (põl.): Nali ühendab kõik rühmad!) Nii, siis toodi ette, et Similjew tuli tagandada sellepärast, et ta seisis ärilises ühenduses ühe pangakliendiga. Wõtame asja

sisuliselt. Kui oleks siin tegemist Zizikow'i kaebamisega panga peale ja sel puhul korraldatud rewisjon, siis oleks wast jutt wõinud olla sellest, miks selsama asutusega ärilises ühenduses olew isik wõttis selle asja rewisjoni alla. Kuid siin oli, nagu härra Westel'i enese sõnast wälja paistab, jutt mitte Zizikow'ist, sest Zizikow'i isik ilmus hiljem asja hulka, waid siin oli jutt fiskuse huwidest. Kui fiskuse huwide kaitsmisel selgus, et see, kes walitsusele sellekohaseid andmeid annab, kuidagi wiisi ärilises ühenduses seisab panga klientidega, siis ei ole see asjale mitte kahjulik, waid kasulik, sest ainult see wõib tulla rääkima, et riigihuwid on kannatanud, kes pangaga ühenduses ning selle panga asjade kursis on. Kui näituseks ütleme, et salakaubaasjus peab tulema ülesse andma see isik, kes seal kunagi käinud pole ega asjaga kursis ei seisa, siis oleks see ju absurd. Asja ülesse andma peab ikkagi see isik, kes ise seal hulgas, seal lähedal on. Seda asjaolu, et Similjew Zizikow'iga seotud, ei saadud mitte tõendada. Scheeli panga poolt on olemas kiri Similjew'ile, kus kinnitatakse, et nendel ei ole mitte andmeid selle kohta, et Similjew Zizikow'iga ühenduses on olnud. Seda kinnitab Scheeli pank. Kui mina küsisin rahaministeeriumist faktilisi andmeid selle kohta, kas tõesti härra Similjew ja Zizikow on ärilises ühenduses olnud, siis ütles härra Rosendorf, et temal neid andmeid ei ole, küll aga härra Westel'il. Terwe see lugu on tuule peale rajatud. Kui oleks selgeks tehtud, et see, kes asja üles andis, oli äriühenduses ühe nimetatud panga kliendiga, siis fiskuse huwidest wälja minnes see asjaolu sugugi ei muuda, sest kes asja ei tunne, see ka midagi ülesse anda ei saa.

Siis ütles weel härra minister, et krediitseadustiku § 177 ütleb, et ministeerium wõib ainult oma woliniku — upolnomotshennoi — saata. Wene ministeeriumi koosseisus niisugust ametit ette nähtud ei olnud. Nõndanimetatud wolinik on see, kellele wolitus antakse.

Siis öeldi, et rewisjon ei saanud mitte katkestatud, waid Similjew'i asemele määrati ministeeriumi ametnik Klee. Noh, kas see ametnik saab sarnast asja sel teel edasi ajada, kes sugugi asja kursis ei olnud. Ma tulen jällegi sama näidete juurde salakaubaasjus. Kui tuleb üks

isik ja ütleb, et seal ja seal on salakaupa, kuidas saadakse siin ühe ehk teise ametniku käest ses asjas teateid nõuda, kes sellest loost mitte midagi ei tea. Kui on jutt panga raamatupidamisest, siis peab ülesandjal isikul võimalus olema seal lähedal olla. Minu arvates talitas härra rahaministri asetäitja härra Rosendorf täiesti loogiliselt ja riiklikust seisukohast välja minnes, määrates selle asjatundja isiku rewidendiks.

Kui kuu aja jooksul rahaministeerium seda küsimust kõigiti kaaludes ja võimalusi selgitades leidis, et krediitseadustiku § 177 põhjal on ministeeriumil õigus seal rewideerimist toime panna, siis on see väga iseloomulik, et ½ tunni jooksul asi teisisi otsustatakse. Ma tean, et härra Scheel on sel puhul väga ärritatud olnud ja igatepidi hoolt katsunud kanda, et see asi muudetud saaks. Härra Scheel oli samale rewidendile härra Similjew'ile teatanud, et tema sõidab laupäewal ära väljamaale ja seks ajaks on rewisjon lõpetatud — rewisjon korraldati nimelt kesknädalal. — Teatas, et tema sõidab laupäewal ära ja juba kesknädalal oli see pealekaebaja rewisjonist tagandatud. Waadake, see on see wõim, mis ühendab teinekord väga laialisi ringkonde. Bankiir lubab rewisjoni reedeks lõpetada, tegid seda juba kesknädalal... (Rahaminister G. Westel: See on wale!) Noh, ma jätan seda ütlemata, kuidas see kõrwaldati. Mina ei tea, kas ta asja tundis, aga seda teadis paremini ministeerium, muidu ei oleks ta wõõrast isikut mitte ametisse pannud. Siis konstateerime seda, et ministeerium on asjata rewisjoni pangas korraldanud. Mul on andmeid selle kohta härra Zizikowi käest. (Rahaminister G. Westel: Mina ei tunne teda, härra Weberman.) Mina ka ei tunne mitte lähemalt seda härrat, kui Teie. (Rahaminister G. Westel: Kuidas Teie räägite siis?) Mina räägin nende andmete põhjal, mis minul olemas, ja ma ei ole siin mitte ühekülgsest talitanud. Ma ei ole mitte ainult ministeeriumist küsinud, waid ka Zizikow'i, Similjew'i ja Westel'i käest. (Rahaminister G. Westel: Ma palun Teid mitte nimetada ühes minuga Zizikow'i ja Similjew'i) Mina eksikombel nimetasin Similjew'i asemel Teid ja sellepärast wabandan. (J. Temant (põl.): Rääkige meile ka.) Olge head, olge head,

härra Temant. Kui mitte wahele ei sega, siis ma jõuan rutemini edasi. (J. Temant (põl.): Wäga wähe tuleb siia poole siiski.) Härra Westel oma kõnes teatab edasi üksikute kuupäewade wiisi, millal Zizikow olla palweteiga pööranud tema poole. Sellest härra Westel'i wastusest näeme, et neid palweid on väga rohkesti olnud ja selle peale waatamata, et juba 1922 a. rewisjoni puhul tähelpanu fiskuse huwide peale oli juhitud, ei leidnud seda minister mitte wõimalikuks enne teha, kui pärast terwet rida kaebtusi. 1923 a. mail on Zizikow andnud uue palwe, härra Westel'i sõnade järele, ja siis selle palwe peale tegi rahaminister resolutsiooni, et ametnik Tombach'ile ülesandeks teha, rewisjoni korraldada. (Rahaminister G. Westel: See oli esimese kaebtuse peale — 5. mail.) Jah, see oli mail 1923 a. Aga juba aprillil 1922 a. tulewad kaebused ministeeriumi, kus fiskuse huwide peale tähelpanu juhiti. Teie resolutsioonid, härra Westel, aga wastasid pealekaebajatele, et seal on waid erawahekorrad ja need ministeeriumi ei huwita. Siis aga wiimaks leiti, et ikkagi ei ole ainult erawahekorrad ja tehti härra Tombach'ile ülesandeks uut rewisjoni korraldada. Mul ei ole mitte sellest wastusest selge, kas see rewisjon oli korraldatud § 177, wõi 176 põhjal. Tähendab, kas see oli pangaraamatute järelwaatamine, wõi oli see ootamata rewisjon, nagu see § 177 põhjal wõimalik on. Nähtawasti wist mitte, sest härra Westel'i oma sõnade järele on ministeeriumi ametnik nõudnud härra Scheel'ilt seletust ja seal wist mitte rewisjoni, kui sarnast kohapeal ei ootamata, nagu § 177. ette nähti, mitte ei korraldatud. Siis tõi härra Westel weel ette mitmesuguseid täiesti ilma põhjendusega kaebtusi, mida seesama pangaklient Zizikow ministeeriumile esitanud ja lisas weel juurde: „pärast seda tuleb weel seitse samasugust kirja“. See, et nii suurel arwul kaebtusi tuli ühe ja sama isiku poolt, see tegi täna härra rahaministrile ainult nalja. Wiimases kaebuskirjas, härra ministri enese sõnade järele, on juhitud tõsiselt tähelpanu fiskuse huwide peale, on juhitud selle peale, et kui panga ühele kliendile tehakse ülekohtu, et ei debeteerita ega krediteerita wõrdlemisi suuri summasid, siis selleläbi wõib ju üldiselt riigi tulu warjatud saada. Ja siis alles, juba augustikuus, oli ministeerium

viimaks tähelpanu pööranud selle peale, et fiskuse huwid siin ikka kannatanud on ja olla saanud asja ise otsekoheste maksude peawalitsusele. Mina arwan, kas siin mitte midagi ära unustatud ei ole. Esiteks — kas siin mitte riigikassa huwid kannatanud ei ole? Selles arwamises oli ka riigikontroll, nimelt fiskuse huwide suhtes. Riigikontroll ei walwa ju mitte üksikute klientide huwisid. Sellega ei wõi kahtlust olla, et fiskuse huwid tõesti kannatanud on. Härra rahaminister seletas, et Riigikohtu otsus tulumaksu asjus ei tähenda mitte seda, et asjaajamine mitte korras ei ole. Sellepärast olgugi, et umbes 15 miljonit riigikassa selle kohtuotsuse põhjal saab rohkem tulumaksu, tähendan, mitte puhaskasu summa ei suurene 15 miljoni marga wõrra, waid tulumaksu summa, see on riigikassa sissetulek. Oletame, et siin olid arwesse wõetud keskmised kursid, kuna ometi otsekoheste maksude peawalitsuse seisukoht oli mingisugune teine olnud. Kas saab siis ütelda, et tulumaksu asjus kõik korras oli? Härra Temant ja härra Strandman ütlesid, et ei ole mitte juriidilist alust olnud Scheeli panga süüdistamiseks. Mina ei taha mitte uskuda, et need lugupeetud juristid oma arwamisi laiendawad ka Riigikohtu otsuse peale. Riigikohus leidis, et pank ei ole mitte puhaskasu õieti üles andnud. (J. Temant (põl.): Mis teie sellega tegemist on?) Selle järeldusel on meie arupärimine esitatud. Kui on selgeks tehtud, et tulumaksu summa ei ole mitte õieti arwestatud, sest see ei ole ju üksiku isiku sissetulek, waid rahaasutus — kus korralik raamatupidamine on, siis see panga asjaajamine näitab, et asi korras ei ole. Ei saa ju tõendada, et seal isegi tundemärke ei ole olnud, ja et rewisjon natukene enneaegne oli. Siis ütleb härra rahaminister lõpuks, et siin ei ole mitte jutt klientidest, waid ühest kliendist. Ma pean härra Westel'ile meelde tuletama, et temal on olnud jutuaajamist ka teiste isikutega, kes selle all kannatanud. Näiteks Hans Winal'i äri, kes samuti leiab, et nende huwid on samal wiisil korratu asjaajamise tõttu selles pangas kannatanud. Kui 1920 a. see äri nõukogude Wenemaale ühte kui teist kaupamüüsi, näiteks wikatid, saagisid, wiilisid jne., sel puhul tehtud operatsioonidel leidsid mitmed kliendid, et nende huwid on kannatanud. Sellega, wõib olla, on ka teatud summad tulu-

maksust kõrwale jäänud. (Rahaminister G. Westel: Selleks on kohus.) Teie oma sõnade järelle 1922 aastal algatud rewideerimine § 177 põhjal ei ole mitte lõpule wiidud. Meie arupärimise esimese küsimise kohta, see on — miks ei ole ülewalkirjeldatud asjaolude puhul rahaminister tähelpanu pööranud fiskuse huwide peale, wastas härra rahaminister, et fiskuse huwid on silmas peetud, meile aga näib, et seda ei ole küllalt silmas peetud, kui rewisjon ei ole mitte täie energiaga läbi wiidud.

Teise küsimise kohta, millised mõjuwad andmed olid wäljamaalt tagasijõudnud rahaministril selleks, et wiibimata G. Scheel & Ko. panga rewisjoni katkestada, wastas härra rahaminister, et mitte katkestatud ei olla, waid on ainult üks isik rewidentide hulgast kõrwaldatud, kui rahaministri tähelpanu juhitud selle peale, et see olnud Scheeli panga ühe kliendiga äriliselt seotud. Nagu ma juba ütlesin, ongi see rewisjoni katkestamine, sest kui ülesandja saab kõrwaldatud, siis ei ole wõimalik asja läbi wiia, mille üle see isik wõib teateid anda. Et rahaministri abil selle isiku wastu usku on, seda näitab nende wahel tehtud leping.

(M. Laarman (põl.): Wõtke Reesen'ilt materjaali, Reesen'il on materjaali küll!) Ma arwan, et Teile on härra Reesen lähemal.

Siis ütleb weel härra rahaminister küsimise peale, mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et kindlustatud oleks seadusepäraline, korralik ja õiglane asjaajamine erapankades, nii et selle all ei kannataks ei pangakliendid, ei riigikassa huwid ega ka pankade hea nimi, et seal on tarwitatud seaduses ettenähtud õigusi. Meie, kui arupärijad, leiame aga, et pole mitte tarwitatud kõiki seaduses ettenähtud õigusi. Teie poolt ettetoodud andmed ei teinud seda mitte selgeks, et Teie olete neid õigusi täiel määral wõi weel enamgi kasutanud. Meie näeme weel rohkem — teie olete oma, kui ministri õigust tarwitanud selleks, et juba algatud rewisjoni teistpidi edasi jätkata lasta, kui seda Teie asetäitja wõi abi senni toimetanud oli. Ma ei oska omale ette kujutada, et wilunud kauaaegne pangategelane ja ühtlasi ka kauaaegne rahaministri abi kuu aja jooksul walmistas midagi ette ja siis temale wiie minuti wõi poole tunni jooksul selgeks tehakse, et tema

eksib. Siis tuli härra Westel peale temale tehtud wiisi ja lõpetas selle asja ära — tähendab, juhiti see rewisjon teistele radadele. Waadake, see asi ei ole küll mitte nõnda selge ja seda ei näe meie ka, et see wastus oleks rahuldaw. Mina leian, et siin ei ole mitte toimetatud nende määruste järele, mis krediitseadustikus ette nähtud. Mina leian, et otstarbekohane oleks, kui ministeerium korraldaks uue rewisjoni, kus asi saaks põhjalikult ja igakülgsest asjatundjate osawõttel selgitatud, härra Westel'i enese korraldusel. Mina arwan, et Teile, härra Westel, tunnete seda asja küllalt, et temale selgust pakkuda. Nii siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole selle asja kohta rahaminister senni mitte küllalt selgust wõinud pakkuda oma kõnes ja sellepärast oleks täiesti tarwis, et Riigikogu soowi awaldaks, et rahaminister selle asja tõsisemalt ette wõtaks ja wastawatest asjaoludest äratingitud ja seaduses ettenähtud korras rewisjoni korraldaks. Sest kui panga asjaajamine on täiesti korras ja need asjata ja põhjendamata kaebtused on, siis wõiks ju seda selgeks teha, aga niisuguste poolikute rewisjonide põhjal, mis takistatud mingisuguste salapärase wõimude poolt, on kindel, et nad alati teistele radadele satuwad. (Rahaminister G. Westel: Ärge insinueerige, armuline härra, kus on need salapärase wõimud? Siseminister K. Einbund: Tooge tõendus, ütlege, kes on need salapärase wõimud!) Wõtke järjekorras sõna, härra Westel, siis ma wastan Teile. Mina arwan, et need asjaolud ei ole mitte selged... (Rahaminister G. Westel: Teile ei saagi seda selgeks teha, see on ju lihtsalt wõimatu.) ...ja Riigikogul kui rahwaesitusel on õigus nõuda, et selles asjas selgusele jõutaks. Kui on pangakontor ja tema reputatsioon puutumata, siis tehke seda selgeks, ütlege seda välja! Siin ei ole sellel arupärimisel mingisugust muud sihti, kui ainult selgusele jõuda, kuid nagu sellest wastusest wõib välja lugeda, ei kaitse wastuses ettetoodud wäited ei panga head nime, ega ei selgita ka, kas on riigikassa teatud huwid selle all kannatanud. Niisugusel wiisil ja niisugust rewisjoni korraldada, millest kindlat „ei“ ega kindlat „ja“ ei saa välja lugeda, ei ole otstarbekohane. Uus rewisjoni komisjon peaks kindlaks

tegema, mis selle põhjuseks on, sest seda ei näinud meie mitte ministri wastusest.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on väljaspool järjekorda rahaministeeriumi esitajal, ministri abil härra Rosen-dorf'il.

Rahaministri abi **K. Rosen-dorf**: Austatud Riigikogu liikmed! Lubage weel täiendawalt härra rahaministri seletuste kohta mõned seletused anda, mis käesolewa asja kohta käiwad.

Kõige esmalt pean protesteerima, sest et härra Weberman'i poolt täna ettetoodud andmed mitte täiesti tõele ei wasta. (M. Laarmann (põl.): Nagu alati!) Härra Weberman ütles, et olla juba aprillikuus Scheeli panga kohta rahaministrile andmed toodud ja aprillikuus olla juba rahaminister hakanud rewisjoni ette walmistama. Siin pean ma ütleva, et aprillikuus Scheeli panga asjust weel mingisugust juttu ei olnud. Härra Similjew käis minu juures ja ütles, temal olla kindlad dokumentaalsed andmed selle kohta, et mitmed suuremad firmad korraldada oma raamatupidamist nii, et paljud summad tulude arwele ei kanta, et sellega nad saaksid maksust kõrwaldatud, ja pakkus siis oma kaasabi selle süü selgestegemiseks. Scheel & Ko. pangast ei olnud siis mitte juttu. Nagu härra Weberman juba tähendas, tuli Similjew minu kabinetti ettepanekuga, et talle saaks maksetud tema abi eest. Arusaadaw, et niikaua, kui tasu asjus ei olnud kokku lepitud, ei olnud temal mingisugust huwi ega mõtet ühte ega teist firmat nimetada: wõis tema ju karta, et meie ise oleks korraldanud rewisjoni ilma temata. (Wahel-hüüe põllumeeste poolt: See oligi siis „salajased asjad“.) Pean konstateerima, et mai esimesel wõitel teisel päewal alles selgus, et jutt oli Scheeli pangakontorist. Tähendab, Scheeli panga rewideerimise ettewalmistamised ei kestnud mitte nii kaua, nagu seda siin tõendati, ning nagu oleks rahaministeerium siin wenitanud, ehk asja pikale ajanud jne. Edasi — kaebtuses Zizikow'i poolt, mis 9. mail oli kirjutatud, ei olnud üldse jutt fiskuse huwidest. Lubage, et ma seda kirja ette kannan, siis näewad austatud Riigikogu liikmed, et siin fiskuse kahjudest juttu ei ole. Jutt on lihtsalt sellest, et mõned korratud olemas ja sellepärast tuleks rewisjon toime panna. Palwekiri on järgmine, kirjutatud Wene keeles:

„ПРОШЕНИЕ.

По операциям с банком Г. Шель и Ко, здесь последним произведены неправильные расчеты по прилагаемым при сем валютным счетам

В виду изложенного просим Вас войти в рассмотрение этого дела, проверить прилагаемые документы по книгам названного банка и оказать свое содействие к производству банком нам правильного расчета.

Задержка банком расчетов отрывает из живого дела свыше 50.000.000.— эст. марок и потому очень тяжело отзывается на операциях общества.

С совершенным почтением

Северное торгово-промышленное
акц. о-во (подпись).“

Tähendab, siin on jutt sellest, et pangamaja Scheel'il ei ole mitte sarnane asjaajamine, nagu ta pankades olema peaks, mis kahju toob ühele ehk teisele kliendile. Et aga siin oleks räägitud midagi sellest, et fiskus on kahju saanud, seda ei või mitte öelda. Küll oli aga jutt Similjewa esialgul sellest. Pärast andis juba Zizikow sisse oma kaebtuse ühes materjalidega, soovitades seda materjali läbi waadata ja seda võrrelda pangaraamatutega ja panga kirjawahetusega, kusjuures tema arwates peaks selguma, et seal on summad kõrwaldatud maksustamise mõttes. Kuid see oli ainult jutuajamine. Sellepärast oli rewisjoni võimalik määrata ainult krediitseaduses ettenähtud korras, pankade korralduste või kuritarvituste kohta. Rewisjoni maksustamise korras ei võidud siin mitte ette võtta. (J. Tõnisson (rhw.): Aga kuritarvitusi leiti?) Kuritarvitusi ei ole mitte leitud. (E. Weberman (rhws. w.): Kas see summade aratartamine on korras?) Ma selle juurde tulen veel edaspidi. Rewisjon waatas siin läbi üksikud kaebtused, mis Zizikow tõstis panga vastu, kui krediitastutuse vastu. Ühtlasi said ka kontroleeritud, kas ei ole mitte summad kõrwaldatud maksustamisest. Nii ühte, kui teist ei leitud. (J. Tõnisson (rhw.): Ei ole leitud?) Selle kohta on olemas rewisjoni aktid ja mitte ühte ega teist konstateeritud ei ole. (J. Tõnisson (rhw.): Ei ole leitud?) Ei ole mitte leitud. Siin toodakse ette, et waadake, Riigikohus on ikkagi teisiti otsustanud. Seda küsimust, mis Riigikohus on otsustanud, ei tohi mitte segada nende andmetega, mis siin panga

kohta käiwad, Riigikohtu otsus käib järgmise küsimuse kohta: lõpubilansis oli pangamaja Scheel & Ko. näidanud välisvaluutas oma konto-kõrrent arwe järele jäänud saldod, keskmiste kursidega. Pangal on õigus ja võimalik seda igal ajal teha. Kui ta homme ehk ülehommel jälle seda teeb, siis keegi temale etteheidet teha ei saa. See on raamatupidamise reeglite järele lubatud. Lahkumine maksuaparaadiga seisab selles, et maksuamet arwestab välisvaluuta saldod mitte keskmiste, vaid börsekursidega. Maksualune tulu ei ole mitte seesama, mis kommertstulu. Maksustamise asjus on ette kirjutatud reeglid, missugused väljaminekud on lubatud ja missugusel määral mõned on piiratud. See on päris loomulik, näiteks, on lubatud direktorile palka maksta, kuna maksuseaduses on ette nähtud, et maksetakse palk kunni teatava määraneni ja mis üle on, see tuleb maksualuse kasule juurde kirjutada. Terwe rida asju on maksuseaduses reglementeeritud, mis raamatupidamises ei ole ette nähtud. Scheeli asjus oli asi halvem. Seadus selle kohta, kas keskmist või börsekursi tarwitada, õieti midagi ei ütle, ja ei ütle seda ka instruksioon, mis juba Wene ajal rahaministri poolt on välja antud. Küsimus sai analoogiliselt võetud ning valuuta saldod protsentpaberite ja kaubaga võrdlemisi arwestatud. See küsimus ulatas Riigikohtuni ja Riigikohus otsustas esimesel korral mitte maksuwalitsuse kasuks, leides, et maksuwalitsus olla siin eksinud, ning et tuleb teisiti talitada. Ainult käesolewal aastal, peale seda kui teatawad nõudmised said pangale ette pandud, ühines Riigikohus maksuwalitsuse seisukohaga ja leidis tõepoolest, et selle pangamaja tulu on suurem olnud, kui näidatud. Siin on puht juriidiline waidlemine olnud maksude alal ning ei saa öelda, et siin warjamine olnud. Siin on nii pangakontor kui ka maksuwalitsus seaduslikult talitanud.

Härra Weberman ütles, et mina olla helistanud härra Zizikowile ja talle ettepaneku teinud kaebtusega esineda rahaministrile pangamaja Scheeli üle. Wannet anda ma selle kohta ei saa, kas see tõele wastab, sest sellest on juba kaks aastat möödas, ja mina üldse mingisugust suuremat tähtsust sellele küsimusele tol ajal ei andnud, ning ei pidanud tarwilikuks kõiki asju noteerida. Wäga võimalik et ma ehk midagi ära unustanud olen, kuid

mulle ei näi mitte tõenäoliku olewat, et ma Zizikowile olen kõlistanud, sest mul, kui rahaministri abil ei ole sünnis kellegile soowitama kaebtustega esineda. (E. Weberman (rhws. w.): Similjew oli helistanud Teie kabinetist Teie soowi peale.) See on teine asi. Ma sain teist nii aru, nagu oleksin mina helistanud ja nõudnud andmeid.

Arupärimises on weel kaks punkti, mille kohta tuleks mul seletust anda: see on Similjewi kõrwaldamine rewisjonist ja maksude peawalitsuse korraldus materiaalseid prokuröörile saatmise asjus, waatamata selle peale, et rahaministeeriumi poolt olla tunnistus wälja antud, et Scheeli pangas kõik on korras. Similjewi kõrwaldamise kohta pean järgmist ütleva. (M. Martna (sd.): Ega ta pole kõrwaldatud — ta elab ju alles. — Naer.) Jah, aga tema sai rewisjonist kõrwaldatud. Ma pean ütleva, et siis, kui Scheeli poolt sai teatawaks tehtud, et temal on mingisugune protsess Zizikowiga, siis, kõike seda arwesse wõttes, mis mina omal ajal Similjewiga kõnelesin, ei olnud mingisugust kahtlust selle kohta, et tõepoolest Zizikowi ja Similjewi wahel on mingisugune ühendus. Mingisuguseid dokumentaalseid andmeid selle kohta ei ole, aga kõike seda meelde tuletades, mis tol ajal räägiti, jäi minule niisugune mulje, et Zizikowi ja Similjewi wahel ühendus on. Kas ta on tema agent wõi mingisuguses teises ühenduses. — seda ma ei tea. Ma pean ütleva, et kuigi rahaminister mitte ei oleks sel ajal tagasi tulnud, siis ka mina ilma mingisuguste läbirääkimisteta poleks wist mitte teist otsust teha saanud, kui Similjewile ette panna rewisjonist mitte osa wõtta. Härra Weberman ütleb, et waadake, kuidas salakaubaga lugu on, et inimene, kes andmeid toob, temale peab ka wõimalus jäetama osa wõtta tõekstegemisest. On wäga suur wahe pangakontori dokumentide rewideerimise ja mingisuguse salakauba leidmise wahel. Salakaubaga on asi wäga lihtne: Minnakse koha peale ja konstateeritakse, et on olemas wäljamaa kaup, siis küsitakse tollikwiitungi ettenäitamist, kas kaup on tollist läbi käinud. Kui tõendust selle kohta ei ole, tähendab, on salakaup. Siin on asi lihtne, primitiivne ja on arusaadaw, et kõrwalised huwitatud isikud wõiwad ligi kutsutud saada. Teine asi on aga pangakontoriga ja ärraamatutega. See on igalpool ja

ikka olnud, et ärraamatud peetakse saladuses. Maksude asjus on nii, et eraisikud wõiwad keelduda raamatuid ettenäitamast. Similjewi kõrwaldamine rewideerimisest oli seaduspärane. Silmas pidades, et minu mulje järele Zizikow'i ja Similjew'i wahel ühendus oli, jõudsin arwamisele, et ei saa ministeeriumi kaudu wõimaldada isikule wõõra ärraamatuid waadata, kellega temal protsess ees on. (E. Weberman (rhws. w.): Andmeid ei olnud, ainult muljed?) Jah, kindel mulje. Mul ei olnud üldse selle kohta andmeid, kes on Similjew ja kes on Zizikow. Teadsin ainult, et Zizikow on suur ärimees, kes wäga suuri operatsioone teeb ja nii ei olnud mul põhjust tema kohta kahelda, et ta mitte ei ole õigustatud kaebtusega esinema, süüdistada ja rewisjoni nõuda. Aga pärast oli selge, et Similjew oli temaga ühenduses ja Similjew'i tuli kõrwaldada rewisjonist. Teine asi oli, et maksude peawalitsus on prokuratuurile materiaali edasi saatnud. Üldse on sellest arupärimisest näha kõrwalisikule, nagu oleks siin ministri wastutõtamine, nagu puuduks kontakt ministri ja temale alluwate ametkondade, ministri abi ja maksude peawalitsuse wahel. Minister annab pangamajale tunnistuse wälja... olgugi tähendatud, et mingisugust tunnistust ei olnud, oli waid resolutsioon, et süüdistus ei ole mitte tõeks tehtud, aga samal ajal pöörab maksude peawalitsus prokuratuuri poole. Pean kategooriliselt kinnitama, et mingisugust wastolu ministri ja temale alluwa ametkonna wahel ei ole. Esialgu oli Zizikow'i poolt süüdistus rajatud selle peale, et pangamaja Scheel olla tema käest liigkasu wõtnud ja kõiksugu fiktiivseid operatsioone teinud, nagu näha — puht omawahelised asjad. Ainult lõpu poole hakkas kaebtustest läbi sõeluma, et fiskuse huwid on siin kannatanud. Kui juba fiskuse huwidest juttu tehti, ei olnud enam krediitseadustega tegemist. Kuigi oletada, et krediitseaduste põhjal toimepandud rewisjon oleks midagi andnud, siis ikkagi maksude peawalitsus neid andmeid oleks wõinud kasutada ainult materiaalina. Sarnase materiaali peale rajada maksustamist ei ole lubatud, sest maksuseadus näeb kindlasti ette, missuguses korras ja missugused asutused rewisjoni korraldawad ja ainult nende rewisjoni aktidel on seaduslik alus. Tähendab ka siin, kuigi raha-

ministeeriumi poolt korraldatud rewideerimine oleks tõeks teinud, et tõesti seal raamatupidamises ei ole kõik korras, et seal maksude suhtes tulud kõrvaldatud, siiski see akt oleks võinud olla ainult materjaaliks maksuwalitsusele, kes siis omalt poolt protokollile oleks võinud kokku seada ja ainult viimane oleks maksustamise aluseks olnud. Muidu, kui seda ei oleks tehtud, siis oleks see asi ka Riigikohtus läbi kukkunud just wormaalsetel põhjustel, et mitte need organid ei ole maksustamist toimetanud ja aktid kokku seadnud, missugused seadused ette nähtud.

Zizikow'i kaebtused saadeti maksude peawalitsusele rahaministeeriumist. Kõik need palwekirjad on rahaministrile ette kantud ja silmas pidades, et siin oli kaebtus maksustamise asjus oli ministri korraldusel materjaal edasi antud uurimiseks ja järelkaalumiseks maksude peawalitsusele. Maksude peawalitsus, tutwundes selle materjaaliga, leidis, et tema oma jõuga ei saa mitte selgusele selles asjas, sest kaebtuses oli tähendatud kolmandate isikute peale, muuseas ka tsentro-sojuusi peale, keda oli vaja üle kuulata. Nende väljakutumine ja ülekuulamine ei ole aga maksuseaduses ette nähtud. Kui maksuinspektoril läheb korda ühte ehk teist üle kuulata, see on tema asi, aga ta ei saa kedagi sundida seletusi andma. Ilma seletusteta aga selles asjas midagi teha ei saa. Kui maksude peawalitsus selgusele jõudis, et asi on nii, ja et siin kriminaal kuritegewus välja paistis, ei jäänud temal teist teed üle, kui asja prokuratuurile edasi anda. Kõik see sai ette kantud ministrile, kes ka leidis, et see on ainukene võimalus, ja nii sai kõik see ministri nõusolekul tehtud. Ma konsulteerin veel kord, et mingisugust wastutõotamist ametasutuste poolt ei ole olnud ja nii kui mina sellest asjast aru saan, on rahaministeerium kõik võimalused ära tarwitanud, et Scheeli asjus selgusele jõuda. Ka rewisjoni aktid näitawad, et mingisugust süüdistust Scheeli vastu ei krediit- ei maksuseaduse korras tõsta ei saa.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Laarman'i poolt on ette pandud järgmine ülemineku-wormel:

Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Rahaministri seletusi Riigikogu liigete E. Weberman'i, J. Uibopuu ja A.

Tamm'e arupärimise peale G. Scheel ja Ko. pangas ettetulnud wäärnähtuste puhul rahaministri poolt korraldatud rewideerimise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Teine ettepanek on tehtud rkl. Weberman'i poolt:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust arupärimise asjus G. Scheel ja Ko. panga rewideerimiste puhul, awaldab soowi, et rahaminister toime paneks täieliku rewisjoni, et selgusele jõuda, kas on G. Scheel ja Ko. panga asjaajamises sarnaseid korratusi, mis riigi- ja tulumaksudest kõrwaldamist wõimaldaks ja läheb päewakorras edasi.“

Kodukorra järele tuleb esimesena hääletamisele motiweeritud ülemineku-wormeli ettepanek. Kuna rkl. Weberman'i ettepanek on motiweeritud, siis panen ka selle ettepaneku esimesena hääletamisele, kuna rkl. Laarman'i lihtülemineku-wormeli ettepanek teisena hääletamisele tuleb. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Weberman'i ülemineku-wormel tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Laarman'i ülemineku-wormel wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.15 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster.**

6. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale prokuratuuri korralduse kohta Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e vastu algatatud süüdistus- asja äralõpetamises.

Kohtuminister R. Gabrel: Austatud Riigikogu liikmed! Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt algatatud arupärimise peale 1) kas on kohtuministril teada, millistel põhjustel on prokuratuur wõimalikuks leidnud Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e vastu algatatud süüdistus- asja lõpetamise, 2) kas loeb kohtuminister õigustatuks tähendatud süüdistus- asja lõ-

petamise prokuratuuri poolt? 3) Kui mitte, mis mõtleb siis kohtuminister selles asjas ette võtta, — on mul au wastata:

1) Et kohtupalati prokuröör on juurduse Saar'e süüdistusasjas ära lõpetanud kr. k. s. § 253 põhjal kohtulikult karistatava süüteo tundemärkide puudusel.

2) Et mina pärast seda, kui ma juurduse materjaliga tutvunesin, leidsin, et tarwis on juurdlust täiendada tarwiliste andmetega, mille selgitamisest ära oleneb küsimuse otsustamine, kas käesolewal juhtumisel on olemas n. s. §§ 341 ja 354 ettenähtud süüteo tundemärke, ja

3) et sellepärast mina kohtupalati prokuröörile ette panin juurdlust nende asjaloode kohta täiendada lasta.

Juhataja L. Raudkepp: Kas arupärijad on rahuldatud härra kohtuministri poolt ettetoodud seletustega?

O. Gustawson (is.): Iseseiswa sotsialistliku töölispartei rühma nimel teatan ma, et meie härra kohtuministri poolt meilt esitatud arupärimise peale prokuratuuri korralduse kohta Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e vastu algatatud süüdistusasja ärälõpetamise asjus, antud wastusega, mis hukka mõistab prokuratuuri korralduse, rahuldatud oleme.

7. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutöömministrile Häädemeeste mõisa tükeldamisel ja Tammiste mõisa planeerimisel ettetulnud wäärnähtuste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„1920 aastal planeeriti Häädemeeste kroonumõisa maad Pärnumaal. Selle asemel, et vastu tulla katsuda kohaliku ja naabriwalla Tahkuranna sõduritele ja teistele kohalikkudele maatameestele maatahtjaile, planeeriti, näituseks, mõisasü-

damest wiiekümnetiinuline normaaltalu nr. 1 postijaama nime all kõigi hoonetega mõisarentnik Behrsinile, määrati kohalike laewatehasele neljakümnewiitiline maatükk nr. 4 ning sellele lisaks weel kümnetiinu suurune heinamaatükk nr. 4-a, mis laewatehasest wersta 5 eemal asub ja mis juba aastakümneid Tahkuranna Rannametsa küla nelja wäikekohapidaja käes kasutada oli olnud. Koha pealt saadud protestide tagajärjel tegi tolleaegne põllutöömminister 1920 aasta

nowembris korralduse, milles peale muu nõuti, et laewatehas heinamaata jäetaks, laewatehase osa heinamaast Tahkuranna meestele antaks, heinamaa sellekohaselt ümber planeeritaks ja ühtlasi Tahkuranna wallas olew Tammiste mõisa heinamaa ära planeeritaks.

Tähendatud korraldust ei ole põllutöömisteeriumi poolt senni ametlikult tühistatud, aga ka mitte koha peal täidetud. Nii jäeti Tammiste mõisa heinamaa planeerimata ja anti 1921 aasta kewadel terwena kasutada wersta 30 sealt eemal olewale Sindi kalewiwabrikule. Wiimane ei kasutanud talle renditud heinamaad ise, waid andis heinamaa kahasse teha Tahkuranna suuremate talude omanikkudele. Et sarnase tegewuse tagajärjel koha peal tekkinud uut pahameelt teistale juhtida, hakkas kohalik riigimaadeülem korraldusi tegema heinamaatüki nr. 4-a-ga. See anti 1921 aasta kewadel Rannametsa küla neljale wäikekohapidajale-sõdurile — Muhule, Abram'ile, Madisson'ile ja Al. Muhule — ajutiselt kasutada. Nendega sõlmiti rendileping ühe aasta peale, lasti aga siis see heinamaatükk nr. 4-a ühtlasi tunnustada tagawara-heinamaaks, anti talle uus number — 26 ja taheti 1921 aasta suwel awalikult wälja pakkuda, kord isegi käsilolewat heinatööd katkestada käskides tähendatud heinamaatükil. Lõpuks jäi siiski wäljapakkumine ära ja pikendati rendileping sügisel ühe aasta peale. Pikendamise peale waatamata kuulutati 1922 aasta suwel uuesti ametlikult wälja heinamaatüki nr. 26 awalik wäljapakkumine, lasti rahwaski kokku tulla ning kogu see lugu lõppes sellega, et erutatud rahwahulk ringkonnawalitseja peaaegu kotti oleks ajanud. Hiljem teatas maakorralduse peawalitsus, et heinamaatükk nr. 26 jäetakse endistele waldajatele kasutada kunni Häädemeeste mõisasüdame ümberplaneerimiseni.

Ümberplaneerimise küsimus oli otsustamisel kohalikus maakonna planeerimis-komisjonis 14. mail 1923. Seal otsustati heinamaatükk nr. 26 arwata laewatehase krundi nr. 4 juurde, wiimane aga liita postijaama koha nr. 1-ga, see on — anda Behrsinile. Heinamaatükk nr. 26 pidi olema wastasuks Behrsinile asunikukoha nr. 5 eest; mis 1922 aasta kewadel kohaliku riigimaadeülema korraldusel oli ära wõetud sõdurist asunikult ja antud Behrsini ka-

sutada. Nüüd otsustati koht nr. 5 tähendatud sõdurile uuesti tagasi anda, aga ainult sel tingimisel, kui heinamaatükk nr. 26 postijaama koha külge läheb. Koha nr. 4 olj kohalik riigimaadeülem postijaama maana juba warem üle andnud Pärnu maakonnawalitsusele, nii et 2-st maist s. a. tähendatud krunt tegelikult Behrsini kätte läks, vaatamata, et ümberplaneerimise küsimus oli arutamisel maakonna planeerimis-komisjonis alles 14. mail s. a. ja et seal wastuwõetud ümberplaneerimise kawa kunni siijamaani alles lõpulikult kinnitamata planeerimise peakomisjonis. Käesolewal suwel oli koht nr. 4 ühes heinamaatükk nr. 26-ga Behrsini käes tegelikult kasutada, hoolimata sellest, et tähendatud heinamaatüki endised waldajad on mitmel puhul protesteerinud ja oma õiguste jaluleseadmist palunud.

Mis puutub Tammiste mõisa planeerimisse augustis 1923 a., siis jäeti Tahkuranna piirides olew Tammiste heinamaa terwena tagawara-heinamaaks ja sellejuures tähendas kohalik maamõõtja, et seegi heinamaa edaspidi anda tahetawat Häädemeeste postijaamapidajale Behrsinile.

Ülaltoodu põhjal paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata põllutöministri poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on põllutöministril teada kirjeldatud tõsiasiad?

2) Kui ja, siis — kas loeb põllutöminister sarnase asjaajamise korra loomlikuks ja lubatawaks?

3. Kui põllutöminister sarnast asjaajamist ei õigusta, mis mõtleb ta siis ette wõtta:

a) Häädemeestel ettetulnud wäärnähtuste kõrwaldamiseks ja kannatada saanud elanikkude maaga warustamiseks;

b) nende ametnikkude wastutusele wõtmiseks, kelle süü läbi on tekkida wõinud eeltähendatud wäärnähtused.

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinn, 11. detsembril 1923.

(Allkirjad) Oskar Gustawson,
B. Eilman,
E. Jonas.“)

O. Gustawson (is.): Pärnumaa Häädemeeste ja Tammiste mõisa lugu,

millele pühendatud meie tänane arupärimine, on järjekordne number põllutöministeeriumi 1000 ja ühe õo fantastiliste muinasjuttude lõpmata seeriast. On tõsi: meie oleme harjunud sealt poolt nägema kuulma sedawõrd wõimatuid asju, et põllutöministeerium waewalt küll millegiga meid enam üllatada suudaks. Ei saa aga jätta tähendamata, et kuigi käesolew lugu ei üllata, siiski peaks ta wäärima erilise tähelpanu kui üks kõige tüübilisem ja wärwirikkam teiste selletaoliste seas. Siin on mängus kõik need elemendid, mis harilikult aitawad moodustada seesugused tolmawad mõisaaadid. Siin on põllutöministeerium oma üksteise wastu käiwate korraldustega ja sissisõjaga keskwoimu ja kohapealsete mandariinide wahel. Siin on protesteeriw ja demonstreeriw wallanõukogu, ja tasa ning targu ja tagamõtteliselt toimiw maakonnawalitsus. Siin on kunni nugade peale minewad intriigid üksikute maatahtjate wahel koha peal. Ja mis peaasi: siin ei puudu tüübiline peakangelane, kogu loo hing niiditõmbaja endise mõisarentniku Behrsin'i näol — maaahnete appetiitidega, milliste ülemäärne rahuldamine sünnib kohalikkude sõdurite ja teiste kehwide maanäljaste kulul. Kõik see selgub järjepärast, kui asume waatlema asjade arenemiskäiku.

Häädemeeste kroonumõis Pärnumaal planeeriti 1920 aastal. Peale Häädemeeste wallas elutsewate maatahtjate pretendeerisid naaberwalla Tahkuranna Rannametsa küla mehed ühe osa Häädemeeste heinamaa peale. See eraldatud heinamaaosa, wersta 5 Häädemeestelt eemale, küünib Rannametsa küla piiridesse ja on juba mitu aastakümnet Rannametsa meeste käes sügiseti loomade karjatamiseks kasutada olnud. Rannametsa meeste põhjendatud palwet ei pandud aga planeerimisel tähele. Tähendatud heinamaaosa, 10 tiinu suur, planeeriti nr. 4-a all koha nr. 4-da külge, mis määrati „Tallinna laewatehasele.“ Milleks laewatehasele waja oli määrata terwelt 45-tiinu suurune koht ja sinna juurde lisaks weel 10 tiinu heinamaad, see teadnud jumala inglid taewas. Mõisasüdamest planeeriti kõige suurem — 52 tiinu — ja kõige suurepärasem koht nr. 1 mõisarentnik Behrsin'i jaoks. Iseendast mõista sattusid kõik mõisa hoonedki selle krundi peale, samuti sai Behrsin kõik mõisa loomad endale.

Sarnased suured suutäied väljavalitute jaoks ajasid meeste meeled koha peal ärewaks. Salkkond Rannametsa küla sõdureid olid esimesed, kes tõstsid protesti heinamaatükk nr. 4-a asjus. Selles asjas koha peal toimetatud juurdluse tulemusena saatis Pärnu rahwawäe ja kaitseliidu ülem sõjawägede staapi Tallinna 24. nov. 1920 a. nr. 13520 all järgmise rapordi: „Sõjawägede staabi korralduswalitsuse mobilisatsiooni walitsuse ülemale. Teie ettekirjutuse nr. 15258 29. X. s. a. peale, kannan siinjuures ette juurdluse toimepandud minu poolt reserwisolewate sõdurite poolt sisseantud protesti põhjal, kes Pärnu maakonnas Tahkurannas, Rannametsa külas elawad. Nende poolt soowitaw maa seisab Rannametsa küla ja mere wahel, mõlemal pool Uut jõge, (nagu see ligipandud kaardil näha on) ja on endise Häädemeeste kroonumõisa päralt. Nimetatud heinamaa on mõisakrundist täiesti lahus ja sellest 5 wersta eemal, wanast ajast juba Rannametsa küla elanikkude kasutada olnud teoorjuse eest ja otsekohese ühenduses külaelanikkude maaga.

Häädemeeste mõisa maa on 1920 a. kewadel wäikesteks kohtadeks mõõdetud ja igale kohale ka tükike sellest heinamaast määratud. Kõik wäljamõõdetud krundid on siiaajani wälja andmata ja endise mõisarentniku Behrsin'i käes senni terwelt tarwitada, peale maatüki, mis Tallinna laewatehasele tarwitada on antud, laewatehasele on ka sellest heinamaast 10 tiinu tarwitada. Nimetatud laewatehas, kui äriline ettewõte ei tarwita mitte nimetatud heinamaad laewahitamise platsiks ja seisab eemal sellest heinamaast üle 5 wersta ja wõiks wäga hästi heinu osta oma tööloomadele, keda praegu neli tükki on, mujalt.

Läheb tähendatud heinamaa Rannametsa küla elanikkude käest ära, siis on küla pikaajalisele wäljasuremisele mõistetud ja lahutaks neid merest, mis nimetatud külaelanikkudele tähtsat abi ülespidamise mõttes annab; niisama oleks nemad sunnitud ka loomadepidamist wähendama, sest ümbritsew maa teiselt poolt küljest on rohtukaswatamata raba ja mitte sünnis looma karjamaaks. Peale selle oleks tähendatud heinamaa teistele wäljaandmise tõttu uute peremeeste ja Rannametsa küla elanikkude wahel alaliseks tüliõunaks. Nii on Rannametsa külas elutsewatel reserwisolewatel sõdu-

ritel, kes kõik wabadussõjast osa wõtnud, tähendatud maa saamiseks täieline eesõigus sellest heinamaast, millest ka $\frac{1}{2}$ osa on kõlbulik põlluks tegemiseks. Jõesuu ümbruses tuleks jätta mõlemal pool kaldal umbes 30 sülda priimaaks, ehk riigi omanduseks, mis tarwilik on metsamaterjaalide mahutamiseks, mis jõge mööda alla parwetatakse ja laewadele laetakse. Alla kirjutanud leitnant Pulma.“

Samal kuul tutwunes tolleaegne põllutööminister Pool Tahkuranna asjadega koha peal ja selle tulemuseks oli järgnew ametlik awalduis maamõõtjale Karule koha peal. „Telefonogramm nr. 3644. Maamõõtjale Karule Häädemeestel. 1) Planeerimis-kommisjonis arutada, kas Häädemeeste mõisast mitte ka ühewakamaalisi majaplatse teha, 2) laewatehas ilma maata jätta, 3) postijaamale endises suuruses jätta, 4) laewatehas ka Tahkuranna meestele anda. Kui wõimalik, wõib ka Häädemeeste kruntide arwel heinamaid kärpida ja Tahkurannale lisa anda, 5) heinamaa sellekohaselt ümber planeerida, Tahkuranna wallas olew Tammiste mõisa heinamaa ära planeerida. Alla kirjutanud põllutööminister Th. Pool.“

Härra Pool'i järeltulija põllutööminister Rostfeld olla tähendatud korralduse kohta mitmel puhul maininud, et see korralduis kui ebaotstarbekohane kogu Häädemeeste supi lõpulikult olla ära rikkunud. Oleks enam kui üleliigne siin kohal tagantjärele targutama hakata, kas nimetatud korralduis oli õiglane ja otsstarbekohane. Küll aga wäärib waatlemist, kuiwõrd põllutööministeerium oma korraldustest ise lugu peab. Ei oleks olnud midagi loomulikumat, kui see, et tühistada tehtud korralduis siis, kui ta ministeeriumi meelest oleks osutunud otsstarbekohatuks. Seda aga ei ole tahetud siinamaale. Kunni tänapäewani on tehtud korralduis ametlikult tühistamata, samuti aga ka täitmata kohaliku riigimaadeülema poolt. Mul jääb üle waid imestada selle üle, et põllutööministeerium nähtawasti täiesti loomulikuks ja soowitawaks loeb sarnase sabotaashi, ning selle tagajärjel tekkinud lõpmatud sekeldused koha peal.

Alguses paistis peaaegu nii, nagu tahaks Pärnu riigimaadeülem minister Pool'i poolt tehtud korralduis täita, wähemalt mõnes osaski. Nii teatas ta Rannametsa meestele wahikirjaga 2. dets.

1920 a. nr. 3684 järgmist: „J. ja A. Muhule, Tahkurannas. Teie palwe peale teatan, et laewatehasele antud heinamaa saab Rannametsa küla wäikekohapidajatele uuesti planeeritud. Eesõigus sõduritele, teistele saab Tammiste mõisa Tahkurannas heinamaad antud. Pärnumaa riigimaadeülem Naudi.“

Samuti paistis ka maakorralduse peawalitsusel härra Pool'i poolt tehtud korralduse täitmisega just nagu tõi taga olewat. Sest sõjawäe staabi korralduswalitsuse inspektori osakonna wahekirjast 6. aprillist 1921 a. leiame meie järgmist: „Paul Mihkli p. Friedrichson'ile ja teistele. Teie protesti peale Häädemeeste mõisast lahusolewa maatüki kandidaatide määramise ja planeerimise asjas teatan, et asja kohta maakorralduse peawalitsuse ülema abi 1. IV. 1921 a. järgmist seletas: Häädemeeste mõis saab põllutöominister härra Pool'i isikliku kohapeal antud korralduse järele ümber planeeritud ja tingimata käesolewal kewadel seaduslikus korras wälja antud. Orajõe, Laiksaare jne. metsamaade korraldus oleneb paljudes iseäralistest tingimustest ja ministeeriumil puudub ülewaade asja silmapilksest seisukorrast. Waremalt planeeritud metsamaadele saab weel lisa määratud.“

Kewadised sulad ja suured weed ajasid aga asja nähtawasti päris liimist lahti. Korraldust hakati küll täitma, aga teisest otsast tagurpidi suunas. Tammiste mõisa heinamaad anti 1921 a. suwel tõesti wälja, aga mitte kohalikkudele sõduritele, nagu tötatud oli, waid Sindi kalewiwabrikule. Wiimase asukoht sellest heinamaast on terwelt wersta 30 kaugel. Kalewiwabrik ei saanud loomulikult talle antud heinamaad ise kasutada, waid andis ta wälja kahasse teha — eestkätt kõige suuremate talukohtade pidajatele Tahkurannas. Sõdurid aga pidid oma suu heinamaast ilusti puhtaks pühkima, ning ennast trööstima waid teadmiseega: vähemalt paberi peal on korraldus olemas, et see heinamaa meile antaks. Et sarnase mõistmata korralduse tagajärjel tekkinud pahameele puhkemist teise suuna juhtida, selleks hakati heinamaast ilmajätuid õrristama heinamaatükk nr. 4-a-ga. Tähendatud heinamaatükk oli 1921 a. wälja antud. Selle wäljaandmise kohta lausub wastaw kirjalik tunnistus järgmist:

„Tunnistus. Tunnistame sellega, et Häädemeeste mõisamaast wäljaplaneeritud heinamaatükk nr. 4-a on wälja antud neljale eesõigustet sõdurile, kelle wolinik on Jaan Muhu, kes oma äranägemise järele heinamaad wõib tarwitada. Wäljaandmine on 1921 a. Häädemeeste, 12. V. 21 nr. 350. Pärnumaa riigimaade III. ringkonna walitseja Teder.“

Heinamaatüki saajate kohta on Häädemeeste wallawalitsusel wälja antud järgmine tunnistus 6. V. 1921 a. nr. 403 all: „Tunnistus. Tahkuranna wallawalitsus tõendab sellega, et alljärgnewate selle walla liikmete päralt olewa krundi kohtade suurus on järgmine: 1) Jaan Andrese p. Muhu — 5, 85 tiinu. 2) Martin Mardi p. Abram — 5,53 tiinu. 3) Aleksander Andrese p. Muhu — obrokitükk 12,53 tiinu. 4) Tõnis Jüri p. Madisson — 5,53 tiinu. Et tähendatud maatükid asuwad Tahkuranna wallas, Rannametsa külas, Häädemeeste walla piiri ääres ja, et Aleksander Muhu päralt olewast maast on ainult üks tiin kõlbulikku, aga muu osa kõlbmata maad.“

Ma rõhutan taas: ma ei hakka siinkohal kaaluma, kas tähendatud neli sõdurit olid enam õigustatud heinamaad saama, kui teised sama küla sõdurid. Ma näitan ainult, milliste jalataguste wõetega Pärnumaa riigimaadeülem ja kohalik ringkonnawalitseja siin talitasid, et heinamaast ilmajätute tähelpanu Sindi kalewiwabriku kätte mängitud Tammiste heinamaa pealt mujale juhtida. Ülaltähendatud nelja sõduriga sõlmiti malkuus rendileping ühe aasta peale. Ühteagu tegi aga kohalik riigimaadeülem korralduse, et heinamaatükk 4-a tagawaraheinamaaks arwataks, mis ka sündis ja mille tagajärjel see heinamaatükk number 26. all arwati. Ja waatamata, et selle heinamaatüki kohta wastaw rendileping aasta peale sõlmiti, kuulutati suwel wälja selle heinamaatüki awalik wäljapakkumine, ning pandi keset heinaaega kord isegi heinategemine tähendatud tükil seisma. Sügisel pikendati siiski rendileping ühe aasta peale. 1922 a. suwel aga kordus endine lugu.

Pärnumaa „kõrgemais ringkondades“ — riigimaadeülem ja maakonnawalitsus maaliitlastega eesotsas — oli wahepeal wajadus tulnud heinamaatükk nr. 26 reserweerida Häädemeeste postijaama pidajale Behrsin'ile. Et seda heinamaatüki Tahkuranna meestelt kätte saada,

mängiti 1922 a. suwel Häädemeeste heinamaatahtjad Tahkuranna wastu osawalt wälja. Kohalik ringkonnawalitseja käis kohapeal ja kirjutas Häädemeestel 3 päewa üles neid, kes heinamaad soowiwad. Tahtjaid oli suur hulk. Need kutsuti teatud päewaks kokku heinamaa enampakkumisele. Samal päewal jõudis aga kohale põllutöoministri abi korraldus, et heinamaatükk nr. 26 jäetakse endiste waldajate kätte sõlmitud rendilepingu põhjal. Petetud rahwahulga wiha ringkonnawalitseja wastu puhkes märatsemiseks ja suure waewaga pääsis ringkonnawalitseja sel korral kottiajamisest. 1922 a. märtsis said heinamaatüki waldajad rendilepingu pikendamise kohta oma palwe peale põllutööministeeriumilt järgmise teadaande: Nr. 7510 „Wastuseks Teie ja teiste poolt allakirjutatud palwe peale 19. märtsist Häädemeeste asunduse tagawara-heinamaatükk nr. 26 asjus teatab maakorralduse peawalitsus, et põllutöoministri otsuse põhjal pikendatakse rendileping kunnj Häädemeeste mõisasüdame ümber planeerimiseni.“

Alla kirjutanud A. Warep.

Häädemeeste mõisa ümberplaneerimise küsimus oli Pärnu maakonna planeerimis-komisjonis arutamisel 14. mail 1923 a. Selleks puhuks olid heinamaatükkide waldajad komisjonile esitanud kirjaliku protesti nr. 26 ühendamise wastu koht. nr. 4-ga. Protesteerijate poolt wolitatud esitaja kirjeldab oma lugu planeerimis-komisjonis järgmiselt: „5. mail s. a. teatas Pärnumaa riigimaadeülem ringkirjaliselt, et 15. mail s. a. istub Pärnu maakonna planeerimis-komisjon koos, kus arutusele tuleb Häädemeeste mõisast laewatehasele antud krunt nr. 4-a ühendamise asi tagawara-heinamaatükk nr. 26. Andsime riigimaadeülema ringkirjalise teate wastu, 12. mail s. a. riigimaadeülema kantsleis, allkirja wastu, maakonna planeerimis-komisjoni nimel protesti, juurde lisades tarwilikkudest dokumentidest ärakirjad, mis otstarbeks ja kellele omal ajal põllutöoministri korraldusel krunt nr. 4-dast nr. 4-a ära lahutati. 14. mail sel aastal määratud komisjoni istumise ajal sõitsin Pärnu, kui asjastuwhitatud isik. Esitasin ennast sekretäärile ja palusin, et kui komisjonis asi arutusele tuleb, et mina saaksin komisjonile suusõnalise soowiawalduse ette kanda. Asja arutamine hakkas peale, Häädemeeste walla esitaja pa-

luti sisse, aga mind jäeti ootama ukse taha. Läks tundi pool mööda, mind kutsuti sisse ja küsiti, mis minul ses suhtes weel kõneleda on. Mina palusin esitada planeerimise kawa. Maamõõtja ega ka teised komisjoni liikmed ei lausunud midagi. Mina ütlesin, kui kawa ei esitata, siis ei ole minul peale sisseantud wormiliku protesti midagi öelda. Esimees tähendas, et minul ei olla wormiliku protesti sisse antud, mina aga konstateerisin, et protest 12. mail sisse anti. Sekretäär hakkas otsima kantslele kaudu, küsis ametnikkude käest, keegi ei tea niisugusest protestist midagi. Otsiti minutit 10 — ei midagi. Mina läksin kantsleisse ja näitasin seal ette sisseandmise allkirja. Siis leiti raamatust korraga, et protest on wastu wõetud 12. mail. Lõpude lõpuks leidis sekretäär protesti üles. See oleks muidu Jumala rahuga puhkama jäänud rohelise kalewi alla ja meie oleksime pidanud juba puhtwormiliselt kaotama. Komisjoni esimees luges protesti ette ja küsis, mis weel ütelda on, aga planeerimise kawa ei esitatud ja mina ei saanud umbes midagi ütelda, ning pidin komisjoni esimehe ettepanekul koosolekult lahkuma.“

Maakonna planeerimis-komisjon otsustas endise laewatehase koha nr. 4 reserweerida Häädemeeste postijaama pidajale härra Behrsinile lisaks 52-tiinulise mõisasüdamele, mis juba algusest peale kõige mõisa hoonetega Behrsini käes kasutada oli olnud postijaama firma all, ehk küll tegelikult postijaam käima pandi alles käesolewal aastal. Ei lepitud ainult nr. 4-ga ta endisel kujul. Planeerimis-komisjon leidis, et wiimane aeg on heaks teha seda, mis laewatehase krunt põllutööminister Pooli mõistmata korralduse tagajärjel kannatanud ja otsustas sel-lepärast krunt nr. 4-st wahepeal lahutatud heinamaatükk nr. 1-a liita nr. 4-daga. Nii oli siis see riuheinamaa lõpuks ometi leidnud oma õige waldaja, kes seda kõige rohkem wajas — maanäljase Behrsini tema 50-tiinulise krundikesega. Tõesti imelikud on tänapäew maajumala kõwerad teed.

Litmist põhjendati sellega, et maakonnawalitsus kohustatud olla wastutasu andma Behrsinile, kes pidanud kasutada saama hiljem eriotstarbekohtadeks määratud asunikukohad nr. 5 ja 6 ja kelle käes asunikukoht nr. 5 1922 a. kewadest kasutada oli, waatamata, et sõduril-asunikul

tähendatud krundile majagi peale ehitatud oli. Nüüd tahetawat koht nr. 5-dat endisele waldajale siiski tagasi anda, Behrsin ei olewat sellega aga muidu nõus, kui antagu selle wastu koha nr. 4-da juurde weel heinamaatükk nr 26. Ja kuidas saabki härrale keelata, kui ta nõnda kangesti tahab.

Maakonna planeerimis-komisjoni koosolek oli 14. mail s. a. Kunni siimaani on Häädemeeste mõisa ümberplaneerimise otsus planeerimise peakomisjoni poolt kinnitamata. Selle peale waatamata talitatakse koht nr. 4 ja heinamaatükk nr. 26 nõnda, nagu oleks nende kohta tehtud otsus lõpulikult kinnitatud ja jõusse astunud. Weel enam: nende maatükkide tegelikule üleandmisele asuti enne weel, kui maakonna planeerimis-komisjon küsimuse oleks otsustanud.

Et asjakäigu arenemisest wahepeal saada täit ülewaadet, tuleb weidi tagasi minna selle aja juurde, kus Muhule ja teistele 24. märtsil s. a. teatati, et heinamaatükk nr. 26 jääb nende kätte kunni mõisasüdame ümberplaneerimiseni. Samal päeval käis Muhu heinamaarentnikkude wolinikuna põllutööminister härra Rostfeld'i jutul. See jutuaamine kujunes sedawõrd huwitawaks ja iseloomustawaks kogu loo kohta, et ma ei saa keelduda seda edasi andmast jutulkäija kirjelduse järele:

„24. märtsil s. a. esinesin mina härra Rostfeld'ile palwega, rendilepingu aega pikendada kunni planeerimiseni ehk seda maad maareformi teostamise määruste § 68 alusel meile, kui kasutajatele määrata. Ma kandsin ministrile kõik ette, missugune plaan on riigimaadeülemal ja maakonnawalitsusel, seda maatükki postijaamapidaja kätte rentida. Siis palus härra Rostfeld sinna planeerimise peakomisjoni esimehe Kotsari ja eksperdi, kes Häädemeeste asjaga täiesti tuttaw on. Eksperdi nimi oli Martin. Härra Martin oli tõesti Häädemeeste asjaga kursis ja kandis ministrile ette järgmist: Maakonnawalitsus on kinkinud endisele mõisarentnikule postijaama krundi — mõisasüda nr. 1 — ühes riigi hoonetega ja karjaga, ja et on telgitagune plaan käimas tagawarahainamaad kuidagi moodi endise mõisarentniku kätte toimetada. Siis ütles härra Rostfeld: Kui maakonnawalitsus on postijaama krundi ära kinkinud, mis maad tema weel nõuab, maad mitte anda. Siis pani härra Rostfeld küsimuse planeerimise peakomisjoni esimehele härra

Kotsar'ile ette, miks endise ministri härra Pool'i telefonogramm kaks ja pool aastat täitmata on. Härra Kotsar wastas, et asi olenenud Pärnumaa riigimaadeülemast, kes ei ole antud korraldust täitnud. Mina palusin ministrit, et tema selle maa maareformi teostamise määruste § 68 põhjal meile määraks ja igasugustel salaseptsustel jalad alt ära lööks. Härra Rostfeld kirjutas meie palwele ääremärkuse: „Rendileping pikendada kunni Häädemeeste mõisasüdame planeerimiseni“. Kui mina küsisin, kuidas sellest aru saada — kunni planeerimiseni, siis kinnitasid Rostfeld ja Kotsar ühest suust, et rendilepingu aeg kestab kunni planeerimise kawa on lõpulikult kinnitatud planeerimise peakomisjoni poolt.“

Härra Muhu tuli Tallinnast ära ja tema asemel oli härra Behrsin'i wend Tallinnas teed tasandamas ning wastukihwti otsimas käinud, ja sealt poolt hakkasid korruga teised tuuled puhuma. Kui härra Muhu 4. mail uuesti Tallinna sõitis, teatas maakorralduse peawalitsuse juhataja Sinberg, et maa on maakonnawalitsusele üle antud. Kui Muhu tähendada julges, et see ministri resolutsioonile 24. märtsist s. a. wastu käib, tähendas Sinberg, see olla tühipaljas resolutsioon. Tehtud takistuste peale waatamata läks Muhul korda ministri jutule pääseda. Rostfeld oli wäga wihane ning wandus waadata, kumb neist kangem on, kas tema wõi Pärnumaa riigimaadeülem. Jutulkäija lisab oma juhtumistele siin kohal pessimistlikult ligi: Aga lõppude lõpuks tuli siiski wälja, et Pärnu kroonu oli kangem ja löi Tallinna kroonul jalad alt ära. Sest edasi kujunes asi woliniku kirjelduse järele järgmiselt:

„31. mail s. a. saatsime ministri nime peale telegrammi ja palusime selgitust, mis põhjusel riigimaadeülem ei täida korraldust 24. märtsist s. a. nr. 11 E. 7510. 5. juunil teatas maakorralduse peawalitsus, et telefonogramm on saadetud tänasel kuupäewal nr. 7510 Pärnumaa riigimaadeülemale korraldamiseks edasi. Meie sõitsime Pärnu ja nõudsimme riigimaadeülemale käest, kus on see korraldus 5-st juunist nr. 7510 all. Riigimaadeülem abi esmalt salgas maha, et nemand mingisugust dokumenti saanud ei ole ja et ka keegi kantseleis sellest midagi ei tea, alles meie dokumendi ettenäitamisel öeldi, et on mingisugune korraldus saadud. Riigimaadeülem olla ministriga läbi rääkinud

ja minister olla 24-st maist nr. 7510 all, korralduse muutnud ja maa maakonnawalitsusele lubanud. Nõudsime ametlikku wastust, mis põhjusel see korraldus nr. 7510 on poolest majandusaastast muudetud. Meile öeldi, et nemad mingisugust wastust selle peale ei anna“.

28-dal juunil sõitis härra Muhu Tallinna asja kohta seletust nõudma, ja maakorralduse peawalitsuse juhataja olla temale seletanud, et endine korraldus on muudetud ja maa maakonnawalitsusele üle antud. Edasi kirjeldab ta: „Esinesin protestiga Riigiwanema ees. Riigiwanem asja dokumentaalselt läbi waadates leidis, et minister selles asjas on walesti talitanud, ja tegi ministriga asja läbi rääkides, wiimasele ettepaneku, asja uuesti läbi waadata ja õigust teha. Läksin uuesti põllutöoministeeriumi ja kandsin ministri sekretäärile asja ette, mispärast tulin. Sekretäär kandis asja ministrile ette, tuli tagasi ja ütles, et minister on käskinud kirjalikult sisse anda. Wähe aja pärast tuli minister oma kabinetist wälja. Juhtusime koridoris wastamisi ja minister ütles mulle: mis asja mina olla läinud saama Riigiwanema käest? Tema minu asja enne läbi ei waatawat, kui Riigiwanem teeb temale kirjaliku ettepaneku. Alles siis anda tema selle peale oma seletuse. Mina tähendasin, et Riigiwanem tegi oma otsuse minu suusõnalise protesti peale ja ametlikka dokumente läbi waadates. Minister käratas, et, — kuidas laskis Teid Riigiwanem ilma kirjalikult sisse andmata oma jutule, oleks Teie minu juurde niimoodi ilmunud, mina oleks Teid uksest wälja ajanud pikema jututa. Lõppude lõpuks ikka kauplesime ja saime asjaga nii kaugele, et suur härra heitis armu minu waese patuse peale, kes eksiteed oli käinud ja Riigiwanema uksest sisse sattunud.

29-dal juunil s. a. andsin ministri nimel protesti sisse. Minister asja läbi waadates seletas järgmist: Postijaam, kui riigiasutus, tarwitab maad. Mõisasüdame krunt nr. 1, mis postijaama jaoks on planeeritud, on maakonnawalitsus ühes hoonetega andnud endisele mõisarendnikule. Maakonnawalitsus on nõudnud teist postijaama maad, ja tema on otsustanud anda teiseks postijaamaks Häädemeeste mõisa krundid nr. nr. 5 ja 6. Aga et krundid nr. nr. 5 ja 6 on 1921 aastal asunikkudele wälja antud ja krunt nr. 5-e peale asunik hooned on ehitanud, siis on

nemad omawahel kokku leppinud, et maakonnawalitsusest antakse asunikule heinamaaks laewaterhase krunt nr. 4 ja meie käes olew krunt nr. 26.“

15-dal juulil ilmuski härra Behrsin oma töölistega krunt nr. 26-da peale niitma. Muhu läks ühes kohaliku politsei raiooniülemaga Behrsin'i juurde samal päewal seletust pärima. Behrsin näitas tunnistuse ette, et heinamaatükk nr. 26 temale Pärnu maakonnawalitsuse poolt 2-maist s. a. terwelt 12 aasta peale rendile on antud. Ega ei maksa ju sarnase suure härraga jändama hakata ajutiste üheaastaste rendilepingutega. Parem juba terve tosin wälja wisata — on kõigiti kindlam nõnda.

Põllutöoministeerium oli suure kaalulise järele tulnud weendumusele, et kuidagi ikka rewanssheerima peab sõdureid, kellelt kesk majandusaastat, warem tehtud kokkuleppe wastaselt, ära riisutakse nende maatükk. Ja sellest äratundmisest aetud, saadab siis 4-dal juulil s. a. Muhu'le ja teistele järgmise teadaande: „Põllutöoministeeriumi maakorralduse peawalitsus 4-dal juulil 1923 a. nr. 11 E. 7510. Tahkuranna walla Rannametsa küla kodanikkudele J. Muhu ja teised.

Teatan Teile, et maakorralduse peawalitsuse telefonogrammi nr. 7510 põhjal on Häädemeeste kr. nr. 26 asemete teie jaoks Uulu Kotkapesa heinamaast reserweeritud tükid nr. 28, 32, 33, 60 (1 wakam.) 65, 66, 67, kogusummas 31 wakm. Heinamaa rent tuleb IV ringkonna walitsejale Taali mõisas ära maksta, kes ka heinamaa kätte näitab. Kotkapesa heinamaa kaarti ärakiri on olemas Uulu asunik J. Laasi käes, kus ka heinamaatükide seisukoha näha wõite saada.“ Alla kirjutanud riigimaadeülem kohustetäitja riigimaadeülem abi Pettai.

Muhu oli juba ennemalt saatnud protesti telegrammi Riigiwanema nime peale ja selle protesti käigust teatati hiljem Muhule järgmist riigikantselei kaudu, kes temale põllutöoministeeriumi 27. juuli 1923 a. nr. 3571 kirja ärakirja saatis, mis järgmiselt kõlab: „Riigiwanemale. J. Muhu telegrammi tagasi saates, teatan, et Häädemeeste asunduse heinamaatükk nr. 26 anti Muhu'le kasutamiseks, kunni planeerimiseni. Käesolewa aasta kewadel läks see heinamaa planeerimise teel hobuse postijaama krundi külge, ning Muhu'l ei wõinud loomulikult mingisugust

õigust enam olla selle heinamaa kohta. Muhule on antud kasutada Uulu asunduse tagawara-heinamaadest nr. nr. 28, 32, 33, 60, 65, 66, ja 67 kogusuures 31 R. W. Heinamaa andmisest on Pärnu riigimaadeülem Muhule teatanud 12. juulil 1923 a. nr. 1054 all, kuid Muhu ei ole aga heinamaad vastu võtnud ilmunud.“

Alla on kirjutanud põllutöominister Rostfeld.

Pakutud heinamaatükki nr. 26 keeldusid Muhu ja teised vastu võtmast järgmistel põhjustel: Nad sõitsid kohale pakutud heinamaad järele vaatama ja leidsid, et neile oli Uulust määratud kõige madam heinamaa, mis Rannametsast umbes 30 wersta kaugel oli. Rent oli määratud nende arvates liig kõrge. Pärast lepitigi aga ometi kokku, kusjuures kohalik ringkonnawalitseja pealegi lubas veel lisa anda Taali mõisast koht nr. 49 näol, mis täiesti söödis seisis ja selle koha rent lubati palju väiksem määrata, seda silmas pidades, et koht söödis oli. Seda aga ei tehtud, vaid määrati täis rent.

Iseenesest mõista oleks olnud kaugelt loomulikum rahuldada neid ja teisi heinamaa tahtjaid sõdurid Tammiste mõisa lahusolewa heinamaatükiga, mis Rannametsast kõigest 4 wersta eemal, seda aga ei tehtud. Ma tähendasin juba, et see heinamaa jäeti 1923 a. suwelgi Sindi kalewiwabriku kätte ning määrati Tammiste mõisa planeerimise arutamise koosolekul 6. augustil s. a. Pärnu maakonna planeerimis-komisjonis tagawara-heinamaaks. Võis oletada, et planeerimisel peetakse silmas ühelt poolt omaaegse põllutöoministri härra Pool'i korraldust ja teiselt poolt maakorralduse peawalituse hiljem tehtud seletust, et Tammiste mõisa heinamaa tuleb anda Rannametsa maatameestele ja väikemaapidajatele. Seda aga ei tehtud. Tammiste mõisa heinamaa jäeti terwena tagawara-heinamaaks ja sel puhul seletas maakonna wanem maamõõtja härra Paas awalikult, et tähendatud tagawara-heinamaa tahetawat anda Häädemeeste postijaama pidajale Behrsin'ile, lisaks sellele maahulgale, mis juba enne tema käes tarwitada oli. Seda sama seletas mõni aeg hiljem ka Pärnumaa riigimaadeülem. Ta ütles nimelt, et Tammiste mõisa lahusolewa, Tahkuranna piirides asuwa heinamaa planeerimisest ei saawat juttugi olla, sest see heinamaa jäetawat tagawaraks selleks juhtumiseks, kui Häädemeeste

heinamaatükk nr. 26 siiski postijaama käest kuidagi ära minema peaks. Siis tulla temale wastutasuks anda tagawara-heinamaa. Teie näete — arenegu heinamaa küsimus nii wõi teisiti, härra Behrsin'i huwid on igaks juhtumiseks hoolikalt kaitstud. Sel puhul teatas weel Pärnu riigimaadeülem kategooriliselt, et planeerimise peakomisjon olla kinnitanud maakonna planeerimis-komisjoni otsuse heinamaatükk nr. 26 ühendamise kohta Häädemeeste postijaama teise krundiga. Härra Muhu tuli käesolewa detsembrikuu algul Tallinna. Siin läks tema, ligi wõttes asunikude liidu esimeest rkl. Oja't, põllutöoministeriumi. Seal seletas härra põllutöominister Kerem isiklikult, et siamaani Pärnumaa riigimaadeülemalt maakonna planeerimis-komisjonis tehtud otsus ja materjaalid selle juurde on planeerimise peakomisjonis alles saamata ja et sellepärast seda otsust kinnitada ei ole wõimalik ja et see otsus ka järjelikult jõusse astuda ei ole saanud.

Mina aga näitasin, kuidas juba maikuu algusest peale Pärnu maakonnawalitsus ühes riigimaadeülemaga on talitanud koha nr. 4, kui ka heinamaatükk nr. 26, nagu oleks tema saatus planeerimise peakomisjonis juba lõpulikult otsustatud. On wäljaspool igasugust kahtlust, et sarnane teguwiis on maareformi teostamise määruste kõige jämedam rikkumine. Ühtlasi sellega ei saa jätta konstaterimata, et Pärnumaa riigimaadeülem Naudi, eriti aga tema abi Pettai ja maakonna wanem maamõõtja Paas, üldse on käesolewa küsimuse puhul mitmel korral talitanud lausa ignoreerides keskkoha korraldusi ja asju otsustades oma äranägemise järele otse käega katsutawa erapoolikusega härra Behrsin'i kasuks. Oma erapoolikuse katteks on nad aidanud küsimuse koha peal äärmiselt põlewaks kütta.

Meie arvates on sarnane teguwiis seesugust laadi, et põllutöoministerium siin peaks wõtma kõige tõsisema kaalumine alla nimetatud härrade tegewuse. Sellepärast olemegi meie oma arupärimises seadnud serwiti küsimuse: mis mõtleb põllutöominister ette wõtta nende ametnikkude wastutusele wõtmiseks, kelle süü läbi on tekkida wõinud Häädemeestel aset leidnud wäärnähtused.

Samuti leiame meie, et on ülim aeg lahendada Tahkuranna ja Rannametsa sõdurite ja teiste maatameeste heina-

maaga warustamise küsimus. Siin ootame meie põllutööministrilt kindlat wastust, kas ja kuidas seda teha mõeldakse. Meie arusaamise järele on igaüks enam, kui ebaloomulik, et härra Behrsin'il on pealt 100-tiinune maalahmakas käes kasutada ajal, kus suur hulk kohalikka sõdureid ja teisi kehwi kalamehi on hoopis ilma maata. Kõige kirjeldatu põhjal panen ette meie arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud 35 Riigikogu liiget, — seega on arupärimise-ettepanek wastu wõetud.

8. 35 Riigikogu liikme arupärimine Wabariigi Walitsusele kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Rahulepingu põhjal sai Eesti riik Wene-

maalt 15 miljonit kuld- rubla. Kahjuks on siia- maale kullafondi hoid- mise ja tarwitamise wiis seadusandlikul teel kindlaks määrata. Kuid siiski on olnud üldine arwamine, et seda fondi ei saa tarwitada harilikkude riigi väljaminekute katmiseks ja laenude andmiseks. Seda arwamist ei ole kunagi ka Wabariigi Walitsuse liikmed, eriti rahaminister eitanud, sest ajast saadik, kui Eesti riiki põhiseaduse põhjal walitsetakse. Ka riigi eelarwete wastuwõtmisel ja nende täitmisel on samal seisukohal oldud, mis muuseas sellest selgub, et eelarwe puudujääkide katmiseks on walitsusele lubatud tarwitada emissiooni, mida eelarwetes teiste maade eeskujul on nimetatud krediit operatsioonideks.

Wiimaste päewade jooksul on selgunud, et kullafondi wõi tema müügist saadud wäliswaluuta hoidmise wiis on tegelikult wiinud selle waranduse suure osa ärakulutamisele. Nimelt on riigikassa, arwatawasti härra rahaministri korraldusel, suure osa oma fondidest järkjärgult andnud hoiule Eesti panka jookswa arwena, kus tema on kas ära müüdnud wõi waluuta laenuna välja antud. Arwesse wõttes Eesti panga üldist wildakut laenupoliitikat, mida kõigi rühmade esitajad eelarwe arutamisel Riigikogus siia maani on tunnustanud, peab otsusele tulema, et riigikassa wäliswaluuta ja teiste riigikassa rahasummade tarwitamine Eesti panga poolt Eesti rahwamajanduse huwidele lausa wastu käib.

Sel põhjal palume Wabariigi Walitsuselt aru, kelle korraldusel ja wastutusel on nimetatud riigikassa fondide hoidmise wiis tarwitusele wõetud, ja missugused on Wabariigi Walitsuse kawatsused selleks, et Eesti rahwamajanduse ja riigi huwid Eesti panga wildaku laenupoliitika all ei kannataks.

Tallinnas, 11. detsembril 1923 a.

M. Juhkam, Chr. Kaarna, T. Kalbus, J. Kukk, W. Maaker, B. Oja, Th. Pool, O. Strandman, J. Zimmerman, E. Weberman, A. Tamm, Th. Tallmeister, J. Uibopuu, K. Ast, A. Rei, M. Martna, J. Wain, P. Treiberg, A. Jõeäär, E. Martinson, J. Woiman, L. Johanson, M. Janson, A. Kärner, J. Piiskar, J. Tiks, E. Jonas, B. Eilman, O. Gustawson, R. Penno, O. Köster, H. Laretei, A. Kütt, H. Ostrat, A. Porman.“)

Käesolewale arupärimisele on alla kirjutanud üle 25 Riigikogu liikme ja sellepärast tuleb seda kodukorra põhjal hääletamisele panemata wastuwõetuks lugeda.

M. Juhkam (töer.): Arupärimises ettetoodud asjaolu puudutati juba eelarwe-kõnedes, ja sellepärast ei ole tema uus. Arwan, et Wabariigi Walitsusel on juba wõimalus olnud küsimusega tutwuneda ja kui ta ka seda ei ole teinud, siis ei peaks selleks tarwis minema väga pikka aega. Teen ettepaneku määrata Wabariigi Walitsusele arupärimise peale wastamiseks 7-päewane tähtaeg.

Chr. Arro (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllumeeste rühma nimel on mul au selle arupärimise puhul järgmist seletada: Ka meie rühm on huwitatud sellest, et wastus käesolewa arupärimise peale wõimalikult ruttu tuleks ja seda järgmistel põhjustel: Käesolew arupärimine on väga lähedas ühenduses eelarwega ja kõnedega, mis eelarwe arutamise puhul peetud. Meie arwates ei ole wõimalik eelarwe-kõnesid jätkata enne, kui Wabariigi Walitsus käesolewa arupärimise peale ei ole wistanud, sest sennised kõned on enam-wähem sisaldanud samu motiive, mis on käsitatud käesolewas arupärimises. Et eelarwe arutamine selle all ei kannataks, oleks soowitaw, et Wabariigi Walitsuse wastus wõimalikult pea tuleks. Meie oleksime heameelega näinud, et Wabariigi Wa-

litsus juba täna oleks wõinud selle arupärimise peale wastata, aga kahjuks juhtus eile üks suurem sündmus, nimelt Narwa silla awamine, mille puhul kõik Wabariigi Walitsuse liikmed ärasõidus olid ja sellepärast on loomulik, et Wabariigi Walitsuse wastus selle arupärimise peale täna järgneda ei wõinud. Meie rühm arwab, et 7-päewane tähtaeg on ehk weelgi liiga pikk ja sellepärast esinen ma omalt poolt ettepanekuga, et käesolewa arupärimise peale wastamine wõiks sündida 5-päewalise tähtaja järel. Ühtlasi teeme ka ettepaneku, et senniks, kui see wastus tulemata, saaks eelarwe arutamine katkestatud.

M. Juhkam (töer.): Wõin teatada, et ma põllumeeste rühma ettepanekuga tähtaja suhtes ühinen ja wõtan oma ettepaneku tagasi.

Juhataja L. Raudkepp: Korra kohta on sõna rkl. Wain'il.

J. Wain (sd.): Panen ette põllumeeste rühma ettepanekut kahes osas hääletada. 1) mis puutub tähtajasse ja 2) mis puutub eelarwe arutamise katkestamisesse.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Arro poolt on tehtud järgmine ettepanek: „Teen ettepaneku käesolewa arupärimise peale wastamiseks 5-päewaline tähtaeg määrata ja senniks eelarwe arutamist katkestada.“ Rkl. Juhkam on oma ettepaneku tagasi wõtnud ja tema ettepanek sellepärast hääletamisele ei tule.

Ma juhiksin selle peale tähelpanu, et kui see ettepanek wastu wõetakse, siis peaks Riigikogu määrama teise päewa arupärimise peale wastamiseks, kui see senni on maksew olnud.

Ettepanek on tehtud ettepanekut kahes osas hääletada. Selle wastu ei waielda. (O. Strandman (töer.) Palun sõna hääletamise korra kohta.) Sõna on rkl. Strandman'il hääletamise korra kohta.

O. Strandman (töer.): Komisjon, kes kodukorda arutas, tuli otsusele, et koosolekul wõib ainult niisuguseid ettepanekuid teha, mis mingisuguses ühenduses on päewakorra-punktiga, mida arutatakse. Kui praegu ettepanek tehakse eelarwe arutamist katkestada, siis ei saa seda ettepanekut hääletamisele panna, sest et meil praegu eelarwe arutamine

päewakorras ei ole. Eelarwe on päewakorras tänasel pealelõunasel koosolekul ja siis on põllumeeste rühmal wõimalus sarnase ettepaneku tegemiseks, maksimate põhimõtete järele, aga seda ettepanekut praegu hääletada ei saa.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Wain'i poolt on ette pandud rkl. Arro ettepanekut kahes osas hääletada: 1) mis puutub tähtajasse ja 2) mis puutub eelarwe arutamise katkestamisesse.

Asun hääletamisele. Esmalt tuleb hääletamisele ettepanek määrata wastamiseks käesolewa arupärimise peale 5-päewaline tähtaeg. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud ja seega määratud Wabariigi Walitsusele 5-päewaline tähtaeg wastamiseks arupärimise peale. Nüüd tuleks hääletamisele ettepaneku teine osa — senniks eelarwe-waidlused katkestada. (Wahelhüüded paremalt poolt: Seda ei saa hääletada! Seekäib kodukorra wastu!)

Kuulutan 5-minutilise waheaja, et juhatus saaks seisukohta wõtta rkl. Arro ettepaneku teise osa kohta.

Waheaeg algab kell 1.30 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 1.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja L. Raudkepp: Riigikogu jätkab oma tööd. Rkl. Arro ettepaneku teise osa kohta asus juhatus seisukohale, et kuna senni ettepanekuid küsimuste kohta, mis päewakorras ei ole, hääletamisele ei ole pandud ja kuna selles asjas kindlaid määrusi kodukorras ei ole, ei pea juhatus wõimalikuks praegu ettepanekut eelarwe arutamise katkestamise kohta hääletamisele panna.

9. A. Tamm'e, J. Uibopuu, E. Weberman'i arupärimise-ettepanek (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„I Riigikogu poolt 1923 a. wastuwõetud seaduse järele awati Wabariigi Walitsusele 90 miljoni marga suurune krediit Wene-Balti tehasele antud laenu asjus.

laenu andmiseks, misjuures walitsusele

ülesandeks tehti hoolt kanda, et see riiklik laen täiesti kindlustatud oleks.

See laen anti Wene-Balti laewaehituse ja mehaanilise seltsi juhatusel ja saadi kindlustuseks obligatsioonid seltsi waranduste peale.

Wene-Balti laewaehituse ja mehaaniline selts rekonstrueeriti 22. augustil 1922 a. peetud aktsionäride peakoosoleku otsuste põhjal, missugused kaubandus-tööstusministri poolt kinnitati, ja mainitud peakoosoleku poolt anti walitud juhatusel seltsi warandus üle.

Selle peakoosoleku seaduslikkuse wastu protesteeris osa aktsionäridest kaubandus-tööstusministri ees, kes aga nende protesti tähele panemata jättis.

Selle peale andsid need aktsionärid nõudmise Tallinna-Haapsalu rahukogus Wene-Balti seltsi wastu ja palusid mainitud peakoosolekut mitteseaduslikuks tunnistada ja tema otsuseid kõige järelustega tühistada. Tallinna-Haapsalu rahukogu tegi kindlaks, et Wene-Balti seltsi aktsionäride peakoosolek 22. augustil 1922 a. seadusewastaselt kokku kutsutud ja peetud oli ja otsustas: Wene-Balti laewaehituse ja mehaanilise aktsiaseltsi peakoosolek 22. augustil 1922 a. tühjaks tunnistada ja kõik tema otsused maksusetaks lugeda.

Selle otsuse peale on Wene-Balti selts edasi kaebanud ja järgmise kohtuinstantsi otsus ei ole weel teada.

Kui aga Tallinna-Haapsalu rahukogu otsus kinnitust leiab, mis väga tõenäolik, siis ei ole Eestis seaduslikku Wene-Balti laewaehituse ja mehaanilist aktsiaseltsi olemas ja riiklik laen on läinud mingisuguste eraisikute kätte, kelle poolt antud obligatsioonid Wene-Balti seltsi waranduse peale tühised oleksid.

Sarnane asjaolu peaks Wabariigi Walitsusel teada olema ja teda sundima aegsalt, enne kui selle seltsi warandused mitteseaduslikkude korraldajate läbi raiatud saawad, kindlustusi wõtma, et riigi poolt antud laen mitte kaduma ei lähe. Siiamaani ei ole aga kuulda olnud, et riigivalitsus mingid samme oleks astunud, et riigi huwisid kindlustada.

Nende andmete põhjal paluwad allakirjutajad Riigikogu liikmed wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Mis sundis Wabariigi Walitsust hoolekande all olewaid Wene-Balti seltsi warandusi mitteseaduslikult walitud juhatusel üle andma?

2) Mis on Wabariigi Walitsus teinud, wõi mis kawatseb teha, et seda warandust raiskamise eest hoida? ja

3) mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et mitteseaduslikule Wene-Balti seltsi juhatusel antud laen, kas tagasi antud, ehk seaduslikkude korraldajate poolt kindlustatud saab?

Tallinnas, 12. detsembril 1923 a.

(Allkirjad): Al. Tamm,
Joh. Uibopuu,
Ernst Weberman.“)

A. Tamm (rhws. w.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Täna wu aasta esimesel pooltel otsustas Riigikogu lubada laenu Wene-Balti tehasele, tehes ülesandeks Wabariigi Walitsusele seda laenu wastawalt kindlustada, Riigikogule ei ole mitte ükskõik, kuidas see laen kindlustatud on ja sellepärast oleme meie arupärimisega esinenud, et ära kuulata walitsuse arwamist selles suhtes ja selgusele jõuda, kas juriidiliselt on see laen täiesti kindlustatud. Teatud organid on igal aktsiaseltsil ja nende peargaan on peakoosolek, kes kindlaks määrab wõimupiirid ja koosolijate poolt esitatud aktsiate arwu, et selgusele jõuda, kas peakoosolek on seaduswõimuline wõi mitte. 22. augustil 1922 a. kutsuti nimetatud tehase hoolekande poolt peakoosolek kokku. Selles kokkukutsumises awaldus juba teatud seaduse ja põhikirja mittesilmaspidamine. Hoolekande suhtes wäljantud seadus oma paragrahw wiindas nõuab, et peakoosolekust peab teatatama wäljamaa ajalehtedes, „Riigi Teatajas“ ja kahes kohalikus lehes. Selle teatamise tähtaeg on selgesti ära määratud, nimelt: wäljamaa lehtedes peab teatatama peakoosolekust mitte hiljem, kui 21 päewa enne koosoleku kokkutulemist. Siin aga teatati hiljem ning sellest samast leidsid mõned peakoosolekule kokkutulijad seaduse ja põhikirja rikkumist. Peale selle tuli weel mainitud peakoosolekul ilmsiks, et mitmed aktsiad olid kirjutatud mitmete isikute nimele ja kui selle peale tähelpanu juhiti, siis ei leitud mitte võimaliku olewat seda arwesse wõtta ja rewideerimise alla wiia, kas see peakoosolek on seaduslik wõi mitte. Need aktsionärid, kes selle küsimuse üles wõtsid, ei olnud selle juhatusel teguwiisiga mitte rahul ja esitasid kaebuse kohtuwõimudele. Kohtuwõimud waatasid asja läbi ja otsustasid seda peakoosolekut tühistada.

Et aga sel peakoosolekul oli wolitatud juhatus, kes aktsiaseltsi päralt olewa waranduse üle wõttis, siis on arusaadaw, et ka see juhatus ei ole seaduslikult wolitatud. Ja nüüd tuleb küsimuse alla wõtta, kes on siis see orgaan, kellele see laen on antud ja mil kombel on ta kindlustatud. Ma ei taha mitte liig kaudu selle asja juures peatada, sest ma loodan, et walitsuse esitaja annab selle kohta selget ja õiglast keelt rääkiwa wastuse. Ma toon wastawad kohad rahukohtu protokollist ette. Edasi on aktsionääride nimekirja läbikatumine, seltsi põhikirja ettekirjutusel, tingimata kohustus, mis täidetud peab saama, rippumata sellest, kas mõni koosolija seda nõuab wõi mitte, ja ilma niisuguste õiguste läbikatumiseta ei tohi üldse kedagi aktsionääride peakoosolekust osa wõtta lasta. Selle wastu aga awaldas peakoosoleku juhataja, et keegi aktsionääridest ei nõua seda läbikatumist; et peakoosolekul ei ole õigust hoolekande tegewust läbi katsuda, mispärast tema seda küsimust peakoosolekul arutada ja hääletada ei luba. Niiwiisi seaduslikku nõudmist mitte arutada ja hääletada lubades ei keelanud aga peakoosoleku juhataja sõna mõnele aktsionäärile, nagu endise juhatuses aruanded uuele seltsi juhatusese „peakoosoleku õigustega“ otsustamiseks anda ja kolme rewisjoni komisjoni liikme walimine wiie asemel ja juhatusese liigete koopteerimine juhatusese enese poolt hoolekande poolt kokkuseatud aktsionääride nimekirja, põhikirja wastaselt, läbikatumata jätmata seadusele mittewastawa awaldusega, nii et hoolekande tegewuse läbikatumine peakoosolekule ei allu, rikkus aktsionääride õigusetunnet ja õigusi, seda raskemalt, et ühed ja needsamad aktsiad ühel ja samal ajal mitme peakoosolekust osawõtja nimel seisawad, nagu koosoleku juhataja enese ja panga „La Societé Générale de Belgique“ nimel ning „La Banque L'Union Parisienne“ ja A. M. Balfouri nimel. Seal tuli niisugune pilt ilmsiks, et olid kirjutatud akt-

siad nr. 67.000/69.000 all panga „La Societé Générale Belgique“ ja J. Laidoner'i nimel ja aktsia nr.nr. 35.001/36.000 ning 10.436.73 all „La Banque Parisienne“ ja ühtlasi ka kellegi härra A. M. Balfouri nimekirjas. Nii et tuleb siis wälja, et samad aktsiad olid kirjutatud mitme isiku nimele. Ja selles suhtes kõlab kohtuprotokoll järgmiselt. — „Niisugusel tegewusel wõib üheainsa aktsiaga otsuswõimeline aktsionääride peakoosolek ära pidada, nimelt kui üks ja seesama aktsia turutäie inimeste nimele kirjutada ja need inimesed siis peakoosolekule kut-suda.“ Kohtuotsus käib järgmiselt: „Käesolewas asjas Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi peakoosolek 22-st augustist 1922 a. tühjaks tunnistada ja kõik tema otsused maksusetaks tunnistada, nii nagu see ka on tehtud.“

Nagu ma juba tähendasin, seaduslikku juhatuset ei ole mitte olemas, ja sellepärast ma kordan weel, et see arupärimine on esitatud selleks, et selgusele jõuda, kellele see laen on antud ja palume Wabariigi Walitsust wastata järgmiste küsimiste peale:

1) Mis sundis Wabariigi Walitsust hoolekande all olewaid Wene-Balti seltsi warandusi mitteseaduslikult walitud juhatusesele üle andma.

2) Mis on Wabariigi Walitsus teinud, wõi kawatseb teha, et seda warandust raiskamise eest hoida ja

3) Mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et mitteseaduslikule Wene-Balti seltsi juhatusesele antud laen, kas tagasi antud, ehk seaduslikkude korraldajate poolt kindlustatud saab.

Palun Riigikogu meie poolt esitatud arupärimise-ettepanek wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetawad 27 Riigikogu liiget — arupärimine on wastu wõetud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.